

Ainevaldkond „Keel ja kirjandus”

Sisukord

1. Ainevaldkond „Keel ja kirjandus”	4
1.1. Keele- ja kirjanduspädevus.....	4
1.2. Ainevaldkonna õppeained, kohustuslikud ja valikkursused.....	4
1.3. Ainevaldkonna kirjeldus	4
1.3.1. Eesti keel ja kirjandus	4
1.4. Üldpädevuste kujundamine ainevaldkonna õppeainetes	5
1.5. Lõiming	7
1.5.1. Lõiming teiste valdkonnapädevuste ja õppeainetega.....	7
1.5.2. Lõiming läbivate teemadega	8
2. Eesti keel.....	11
2.1. Üldalused.....	11
2.1.1. Õppe- ja kasvatusesmärgid	11
2.1.2. Õppeaine kirjeldus.....	11
2.1.3. Gümnaasiumi õpitulemused	12
2.2. Kursus „Keel ja ühiskond“.....	12
2.2.1. Õpitulemused	13
2.2.2. Õppesisu	13
2.3. Kursus „Praktiline eesti keel I”	13
2.3.1. Õpitulemused	13
2.3.2. Õppesisu	13
2.4. Kursus „Meedia ja mõjutamine”	14
2.4.1. Õpitulemused	14
2.4.2. Õppesisu	15
2.5. Kursus „Praktiline eesti keel II”	15
2.5.1. Õpitulemused	15
2.5.2. Õppesisu	15
2.6. Valikkursus „Kõne ja väitlus”	16
2.6.1. Õppe- ja kasvatusesmärgid	16
2.6.2. Õpitulemused	16

2.6.3. Õppesisu	16
2.7. Kursus „Teksti keel ja stiil”	17
2.7.1. Õpitulemused	17
2.7.2. Õppesisu	17
2.8. Kursus „Praktiline eesti keel III”	18
2.8.1. Õpitulemused	18
2.8.2. Õppesisu	18
2.9. Kursus „Ametikeel”	19
2.9.1. Õpitulemused	19
2.9.2. Õppesisu	19
2.9. Õppetegevus	19
2.10. Füüsiline õpikeskkond	20
2.11. Hindamine	20
3. Kirjandus	20
3.1. Üldalused	20
3.1.1. Õppe- ja kasvatusesmärgid	21
3.1.2. Õppeaine kirjeldus	21
3.1.3. Õpitulemused	24
3.2. Kursus „Kirjandus antiigist 19. sajandini”	25
3.3. Kursus „Müüt ja kirjandus”	26
3.4. Valikkursus „Draama ja teater”	27
3.5. Kursus „Kirjanduse põhiliigid ja žanrid”	29
3.6. Kursus „20. sajandi kirjandus”	31
3.7. Valikkursus „Kirjandus ja film”	32
3.8. Kursus „Uuem kirjandus”	35
3.9. Kursus „Kirjandusteose analüüs ja tõlgendamine”	36
3.10. Valikkursus „Kirjandus ja ühiskond”	37

1. Ainevaldkond „Keel ja kirjandus”

1.1. Keele- ja kirjanduspädevus

Gümnaasiumi lõpetaja:

- 1) väljendub selgelt, eesmärgipäraselt ja üldkirjakeele normidele vastavalt nii suulises kui ka kirjalikus suhtluses;
- 2) arutleb loetud, vaadatud või kuulatud teksti põhjal teemakohaselt ja põhjendatult;
- 3) teab tekstide ülesehituse põhimõtteid, koostab eri liiki tekste, kasutades alustekstidena nii teabe- ja ilukirjandustekste kui ka teisi allikaid neid kriitiliselt hinnates;
- 4) hindab kriitiliselt meedia- jm avalikke tekste, tunneb ära tekstide mõjutusvahendid;
- 5) mõistab kirjanduse ühiskondlikku, ajaloolist ja kultuurilist tähtsust;
- 6) väärtustab kirjanikke kui loojat ning kirjandust kui tunde- ja kogemusmaailma rikastajat, kujutus- ja mõttemaailma arendajat;
- 7) teab eesti, vene ja väliskirjanduse olulisemaid autoreid ja kirjandusteoseid, seostab neid ajajärgu ja kultuurikontekstiga;
- 8) tunneb tähtsamaid kirjandusvoole ja -žanre, eristab kirjandusteksti poeetilisi võtteid ja peamisi kujundeid;
- 9) analüüsib ja tõlgendab eri liiki kirjandusteoseid.

1.2. Ainevaldkonna õppeained, kohustuslikud ja valikkursused

Ainevaldkonna kohustuslikud õppeained on eesti keelja kirjandus. Keele ainekavas on 6 ja kirjanduse ainekavas 5 kohustuslikku kursust. Valikkursusi on kokku 8: 1 eesti keele kursus ning 3 kirjanduskursust.

Eesti keele kohustuslikud kursused on „Keel ja ühiskond”, „Meedia ja mõjutamine”, „Teksti keel ja stiil”, „Praktiline eesti keel I”, „Praktiline eesti keel II” ja „Praktiline eesti keel III”.

Kohustuslikud kirjanduskursused on „Kirjandusteose analüüs ja tõlgendamine”, „Kirjandus antiigist 19. sajandini”, „Kirjanduse põhiliigid ja -žanrid”, „20. sajandi kirjandus” ning „Uuem kirjandus”.

Valikkursused on „Kõne ja väitlus”, „Müüt ja kirjandus”, „Kirjandus ja ühiskond”, „Draama ja teater” ning „Kirjandus ja film”.

1.3. Ainevaldkonna kirjeldus

1.3.1. Eesti keel ja kirjandus

Eesti keele ainekavas on kolm keeleteadmiste kursust ja kolm praktilist kursust. Lisaks on võimalik õppida ühte valikkursust. Keeleteadmised loovad teoreetilise ja metakognitiivse aluse praktilise keeleoskuse arendamisele. Seetõttu järgneb igale keeleteadmiste kursusele praktilise keele kursus ja on sellega lõimitud. Praktilise keele kursuses kasutatakse kõnearendus-, lugemis-, kuulamis- ja kirjutamisteedadena keeleteadmiste kursuses käsitletud teemasid ja õppekava läbivaid teemasid, samuti paralleelselt õpitavas kirjanduskursuses käsitletavaid teemasid. Praktilise keele kursused on keskendatud õpilase suulise ning kirjaliku suhtluse, arutlus- ja väljendusoskuse arendamisele; eri liiki tekstide, sh meediatekstide mõistmise süvendamisele, eri liiki tekstide koostamise, selleks vajaliku teabehankimise ja kasutamise praktiliste oskuste kujunemisele. Õigekirja ja õigekeelsusküsimusi korratakse kõigi kursuste vältel vastavalt vajadusele.

Kirjanduse ainekava on jätkuvalt teksti- ja lugejakeskne. Suurt tähelepanu pööratakse ilukirjandusteose kui terviku mõistmisele, tekstide analüüsimisele ja tõlgendamisele, kirjanduse kujundlikule keelele ja poeetikale. Esimeses ja kolmandas kursuses keskendutakse kirjanduse metakeele tundmaõppimisele ning eri liiki ja žanris kirjandusteoste analüüsile ja tõlgendamisele erinevatest aspektidest. Omandatud teadmisi kirjanduse metakeelest ja analüüsivõimalustest rakendatakse uuema kirjanduse kursuses ja kahes ülevaatlikumas kursuses, mis hõlmavad maailmakirjanduse kultuuriepohhe, kirjandusvoole, žanre ja mõisteid, olulisemaid autoreid ja teoseid, samuti valikkursustes, mis käsitlevad kultuuris tuntud müütide ja arhetüüpsete tegelastega seotud motiivide esinemist kirjanduses ning kirjanduse ja kirjanike seoseid ühiskonnaga. Eesti kirjandus on lõimitud kõigisse kursustesse. Lõimimist teatri- ja filmikunstiga võimaldavad vastavad valikkursused.

Keele- ja kirjanduskursusi seob tegelemine tekstidega: teksti mõistmine ja tõlgendamine, keeleliste ja stiililiste väljendusvahendite eritlemine ja analüüs ning võimalust mööda ühiste tekstide alusel kirjutamine. Kirjanduskursustes on analüüsi- ja tõlgendusobjektiks ning kirjutamise alustekstiks valdavalt ilukirjandustekst.

1.4. Üldpädevuste kujundamine ainevaldkonna õppeainetes

Keele ja kirjanduse valdkonna õppeainete õppimise kaudu kujundatakse õpilastes kõiki riiklikus õppekavas kirjeldatud üldpädevusi. Üldpädevusi kujundatakse erinevate tekstide lugemise, reflekteerimise ja koostamise kaudu ning selleks on nii mitmesuguseid koostöövorme (nt ühised arutelud, esitlused, rühmatööd, projektid) kui ka individuaalse töö võimalusi (nt uurimistöö koostamine). Üldpädevuste saavutus kajastub tekstiloomes, esitlustes ning arutlustes. Pädevustes eristatava nelja omavahel seotud komponendi – teadmiste, oskuste, väärtushinnangute ning käitumise kujundamisel on kande roll õpetajal, kes loob soodsa õpikeskkonna ja aluse õpetaja ning õpilaste tulemuslikuks koostööks.

Kultuuri- ja väärtuspädevus. Nii keele- kui ka kirjandusõpetuses rõhutatakse vaimseid väärtusi: emakeele eripära, arenguloo ja kasutusvaldkondade tundmist, suhtumist kirjandusse kui kunstiloomingusse ning kirjanikusse kui loojasse. Keelt ja kirjandust õpetades kujundatakse õpilase kõlbelsi väärtusi, sotsiaalseid hoiakuid ning tõekspidamisi, suhtumist oma ja teiste rahvaste kirjandusse ning kultuuripärandisse laiemalt.

Sotsiaalne ja kodanikupädevus. Keele- ja kirjandustundides kasutatavas paaris- ning rühmatöös kujundatakse koostööoskust, julgustatakse oma arvamust avaldama, kaaslaste ideid tunnustama ja teisi arvestama ning ühiseid seisukohti otsima. Eri laadi ülesannete kaudu kujundatakse oskust eetilisel ja olusid arvestades suhelda nii suuliselt kui ka kirjalikult, nii vahenditult kui ka internetikeskkonnas.

Enesemääratluspädevus. Tekstide üle arutledes toetatakse õpilase minapildi kujunemist, õpiolukordades luuakse võimalused suhestuda käsitletavate teemadega, loovülesannete kaudu tuakse esile õpilase isikupära ja andelaad ning avardatakse maailmapilti.

Õpipädevus. Keele- ja kirjandustundides arendatakse kuulamis- ja lugemisoskust, eri liiki tekstide mõistmist, fakti ja arvamuse eristamist, eri allikatest teabe hankimist ja selle kriitilist kasutamist, eri liiki tekstide koostamist ning oma arvamuse kujundamist ja sõnastamist.

Suhtluspädevus. Keele- ja kirjandustundides kujundatakse suulise ja kirjaliku suhtluse oskusi, suhtluspartneri arvestamist ning sobiva käitumisviisi valikut, oma seisukohtade esitamise ja põhjendamise oskust. Õppimise ja õppetekstide kaudu kujundatakse arutlemise, väitlemise ning nüüdisaegse kirjaliku suhtlemise aluseid.

Matemaatika-, loodusteaduste- ja tehnoloogiaalane pädevus. Teabetekstide põhjal arendatakse oskust lugeda teabegraafikat või muul viisil visuaalselt esitatud infot, leida arvandmeid, õpitakse leitud infot analüüsima, sõnalise teabega seostama ning tõlgendama. Vanemates tekstides kasutatud

mõõtühikute teisendamise kaudu edendatakse arvutusoskust. Õpitakse eristama teaduslikku teavet ilukirjandus- ja aimateabest. Õpitakse kasutama tehnoloogilisi abivahendeid tekste luues, korrigeerides ning esitades.

Ettevõtlikkuspädevus. Ettevõtlikkuse ning vastutustunde kujunemist toetatakse nii meedia- ja kirjandustekstidest kui ka õpilaste igapäevaelust lähtuvate eakohaste probleemide arutamise, seisukohavõtu ja lahenduste otsimisega nii keele- ja kirjandustundides kui ka loovtöodes. Ettevõtlikkuspädevuse kujunemist soodustab õpilaste osalemine projektides, mis eeldavad õpilaste omaalgatust ja aktiivsust ning keele- ja kirjandusteadmiste rakendamist ning täiendamist eri allikaist.

1.5. Õppeainete lõimingu võimalusi teiste ainevaldkondadega

Eesti/vene keel on ühtaegu nii õppe korraldamise keel kui ka keskne õppeaine. Hea keeleoskus loob eeldused kõigi õppeainete edukaks omandamiseks ning toimetulekuks isiklikus ja avalikus elus. Samaaegu arendavad kõik õppeained keelekasutuse põhipädevusi: sõnavara mõistmist ja kasutamise oskust, teksti mõistmist ning tekstiloomet, pädevust suuliselt ja kirjalikult suhelda. Seega kujuneb õpilaste funktsionaalne ja kriitiline kirjaoskus välja mitte üksnes eesti/vene keele, vaid kõigi õppeainete õppimise tulemusel. Kuigi keeleoskust arendatakse järjekindlalt ja teadlikult keele- ja kirjandustundides, on vaja pidevat koostööd teiste ainete õpetajatega.

Võõrkeeled. Maailmakirjanduse autorite ja teostega tutvumine võib äratada huvi võõrkeelte õppimise vastu; õpitavas võõrkeeles kirjutatud teoste lugemine ja arutamine võib teadlikul suunamisel äratada huvi õpitava keele maa, selle kultuuri ja kirjanduse originaalkeeles lugemise vastu.

Matemaatika. Õpetekstide ja tekstülesannete mõistmist soodustab eesti/vene kirjanduse tundides arendatav lugemisoskus. Arvsõnade õigekirja õppimine toetab korrektse matemaatilise kirjaoskuse arendamist.

Loodusained. Loodustekstid eesti/vene keele õppekirjanduses ja ilukirjanduses aitavad kaasa looduse tundmaõppimisele ning väärtustamisele. Loodusluule lugemine ja esitamine, sellega seotud esteetilis-emotsionaalsed elamused, samuti kirjandusteose looduskirjelduse kui kunstilise kujundi analüüs, selle tähenduse mõistmine teose kontekstis ergastab tähelepanu looduse ilule ning väärtustab loodust kui esteetiliste elamuste allikat. Keele ja kirjanduse valdkonna õppeainetes kinnistatakse kohanimede ning loodusnähtuste ja -objektide nimetuste õigekirja.

Sotsiaalained. Ilukirjandusteoste lugemine ja analüüs toetavad maailmapildi kujunemist, ajaloosündmuste ja arengu mõistmist ning ühiskonnaelus ja inimsuhetes orienteerumist. Kirjandusõpetus suunab õpilasi seostama erinevate ajastute teoste probleeme tänapäeva elu ja inimestega. Keeletundides kinnistatakse riikide, ühenduste, organisatsioonide, ajalooliste isikute ning ajaloosündmuste nimetuste õigekirja norme. Erinevate tekstidega töötades ning arutluste ja väitluste kaudu arendatakse arutlusoskust ning info hankimise, tõlgendamise ja kasutamise oskust.

Kunstiained. Kirjandusteoste illustratsioonide analüüs toetab kujutava kunsti spetsiifika ja väljendusvahendite mõistmist. Kirjandusteose käsitluse illustreerimine vastava ajastu muusikaga soodustab arusaamist muusika emotsionaalsest mõjust ning eri muusikavoolude eripärast ja seostest ajastu kunstisuundumustega. Keeleõppes õpitakse nägema reklaami visuaalseid ja auditiivseid komponente.

Kehaline kasvatus. Loovtegevuste kaudu kujundatakse tervist väärtustavat eluhoiakut, väitlustes propageeritakse tervislikke eluviise ning dramatiseeringutes ja rollimängudes kogetakse erinevaid olukordi. Sportlaste elulugude kaudu puututakse kokku üldinimlike kõlbeliste väärtuste, sotsiaalsete hoiakute ja töökspidamisega.

1.6. Läbivate teemade rakendamise võimalusi

Ainevaldkonna õppeainete eesmärgiseadet, õpitulemusi ning õppesisu kavandades peetakse õppekava läbivaid teemasid silmas olenevalt õppeaine spetsiifikast ja seostest ühe või teise läbiva teemaga.

Elukestev õpe ja karjääri plaanimine. Erinevate õppetegevuste kaudu suunatakse õpilasi väärtustama elukestvat õpet kui elustiili ning mõtestama karjääri planeerimist kui jätkuvat otsuste tegemise protsessi. Õppetegevus võimaldab vahetult kokku puutuda töömaailmaga, nt ettevõtte külastusi, õpilastele tutvustatakse ainevaldkonnaga seotud ameteid, erialasid ja edasiõppimisvõimalusi. Õppetegevus võimaldab õpilasel süvendada teadmisi hariduse ja töömaailma vahelistest seostest. Arendatakse iseseisva õppimise oskust ja vastutusvõimet ning oskust iseseisvalt leida ja analüüsida oma arengu vajadustest tulenevat infot edasiõppimise võimaluste kohta ja koostada karjääriplaan. Erinevad õppetegevused, sh õpilaste iseseisvad tööd, võimaldavad õpilasel seostada huvisid ja võimeid ainealaste teadmiste ja oskustega ning mõista, et hobid ja harrastused hoiavad elu ja karjääri tasakaalus. Rollimängude ja erinevate tekstide käsitlemise, arutelude ning loovtööde kaudu arendatakse õpilaste suhtlus- ja koostööoskusi, suutlikkust oma arvamust kujundada ja väljendada ning probleeme lahendada. Õpe võimaldab õpilasel kujundada eneseanalüüsiks vajalikku sõnavara, et analüüsida oma huve ja võimeid, nii ainealaseid kui ka üldoskusi ja teadmisi, sh oskust koostada õpingutele ja tulevikus tööle kandideerimiseks vajalikke dokumente.

Keskfond ja jätkusuutlik areng ning tervis ja ohutus. Ainevaldkonna õppeainete kaudu taotletakse õpilase kujunemist sotsiaalselt aktiivseks, keskkonnateadlikuks, vastutustundlikuks ning tervist ja turvalisust väärtustavaks inimeseks.

Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus. Eri liiki tekstide käsitlese kaudu hakkavad õpilased märkama ühiskonnas probleeme ja otsima neile lahendusi.

Väärtused ja kõlblus ning kultuuriline identiteet. Ilukirjandust ning kultuuriteemalisi tekste lugedes ja analüüsides, nende üle arutledes ning nende põhjal kirjutades kujundatakse õpilaste kõlbelsi omadusi, väärtusnorme ja hoiakuid. Oma keele ja kirjanduse väärtustamise kaudu õpitakse lugu pidama endast ning rahvast, teiste rahvaste tekstide toel kujundatakse arusaam kultuuride erinevustest, ent ka tõdemus inimkonna kultuurilisest ühisosast.

Teabekeskond. Oskusi kasutada teabekeskonna vahendeid kujundatakse praktilises tegevuses, mis hõlmab eri allikatest (sh internetist) teabe hankimist, selle kriitilist hindamist ning kasutamist nii õppeteemakohaste teadmiste suurendamiseks kui ka tekstiloomes.

Tehnoloogia ja innovatsioon. Õpiülesannete lahendamiseks kasutatakse infoühiskonna võimalusi, õpilasi suunatakse otsima alternatiivseid lahendusi.

1. 5. Lõiming

1.5.1. Lõiming teiste valdkonnapädevuste ja õppeainetega

Õppeainete lõimingu võimalusi teiste ainevaldkondadega

Eesti/vene keel on ühtaegu nii õppe korraldamise keel kui ka keskne õppeaine. Hea keeleoskus loob eeldused kõigi õppeainete edukaks omandamiseks ning toimetulekuks isiklikus ja avalikus elus. Samaaegu arendavad kõik õppeained keelekasutuse põhipädevusi: sõnavara mõistmist ja kasutamise oskust, teksti mõistmist ning tekstiloomet, pädevust suuliselt ja kirjalikult suhelda. Seega kujuneb õpilaste funktsionaalne ja kriitiline kirjaoskus välja mitte üksnes eesti/vene keele, vaid kõigi õppeainete õppimise tulemusel. Kuigi keeleoskust arendatakse järjekindlalt ja teadlikult keele- ja kirjandustundides, on vaja pidevat koostööd teiste ainete õpetajatega.

Võõrkeeled. Maailmakirjanduse autorite ja teostega tutvumine võib äratada huvi võõrkeelte õppimise vastu; õpitavas võõrkeeles kirjutatud teoste lugemine ja arutamine võib teadlikul suunamisel äratada huvi õpitava keele maa, selle kultuuri ja kirjanduse originaalkeeles lugemise vastu.

Matemaatika. Õpetekstide ja tekstülesannete mõistmist soodustab eesti/vene kirjanduse tundides arendatav lugemisoskus. Arvsõnade õigekirja õppimine toetab korrektse matemaatilise kirjaoskuse arendamist.

Loodusained. Loodustekstid eesti/vene keele õppekirjanduses ja ilukirjanduses aitavad kaasa looduse tundmaõppimisele ning väärtustamisele. Loodusluule lugemine ja esitamine, sellega seotud esteetilis-emotsionaalsed elamused, samuti kirjandusteose looduskirjelduse kui kunstilise kujundi analüüs, selle tähenduse mõistmine teose kontekstis ergastab tähelepanu looduse ilule ning väärtustab loodust kui esteetiliste elamuste allikat. Keele ja kirjanduse valdkonna õppeainetes kinnistatakse kohanimede ning loodusnähtuste ja -objektide nimetuste õigekirja.

Sotsiaalsed. Ilukirjandusteoste lugemine ja analüüs toetavad maailmapildi kujunemist, ajaloosündmuste ja arengu mõistmist ning ühiskonnaelus ja inimsuhetes orienteerumist. Kirjandusõpetus suunab õpilasi seostama erinevate ajastute teoste probleeme tänapäevaelu ja inimestega. Keeletundides kinnistatakse riikide, ühenduste, organisatsioonide, ajalooliste isikute ning ajaloosündmuste nimetuste õigekirja norme. Erinevate tekstidega töötades ning arutluste ja väitluste kaudu arendatakse arutlusoskust ning info hankimise, tõlgendamise ja kasutamise oskust.

Kunstiained. Kirjandusteoste illustatsioonide analüüs toetab kujutava kunsti spetsiifika ja väljendusvahendite mõistmist. Kirjandusteose käsitlemise illustreerimine vastava ajastu muusikaga soodustab arusaamist muusika emotsionaalsest mõjust ning eri muusikavoolude eripärast ja seostest ajastu kunstisuundumustega. Keeleõppes õpitakse nägema reklaami visuaalseid ja auditiivseid komponente.

Kehaline kasvatus. Loovtegevuste kaudu kujundatakse tervist väärtustavat eluhoiakut, väitlustes propageeritakse tervislikke eluviise ning dramatiseeringutes ja rollimängudes kogetakse erinevaid olukordi. Sportlaste elulugude kaudu puututakse kokku üldinimlike kõlbeliste väärtuste, sotsiaalsete hoiakute ja tõekspidamistega.

1.5.2. Lõiming läbivate teemadega

Ainevaldkonna õppeainete eesmärgiseadet, õpitulemusi ning õppesisu kavandades peetakse õppekava läbivaid teemasid silmas olenevalt õppeaine spetsiifikast ja seostest ühe või teise läbiva teemaga.

Elukestev õpe ja karjääri plaanimine. Erinevate õppetegevuste kaudu suunatakse õpilasi väärtustama elukestvat õpet kui elustiili ning mõtestama karjääri planeerimist kui jätkuvat otsuste tegemise protsessi. Õppetegevus võimaldab vahetult kokku puutuda töömaailmaga, nt ettevõtte külastusi, õpilastele tutvustatakse ainevaldkonnaga seotud ameteid, erialasid ja edasiõppimisvõimalusi. Õppetegevus võimaldab õpilasel süvendada teadmisi hariduse ja töömaailma vahelistest seostest. Arendatakse iseseisva õppimise oskust ja vastutusvõimet ning oskust iseseisvalt leida ja analüüsida oma arengu vajadustest tulenevat infot edasiõppimise võimaluste kohta ja koostada karjääriplaan. Erinevad õppetegevused, sh õpilaste iseseisvad tööd, võimaldavad õpilasel seostada huvisid ja võimeid ainealaste teadmiste ja oskustega ning mõista, et hoid ja harrastused hoiavad elu ja karjääri tasakaalus. Rollimängude ja erinevate tekstide käsitlemise, arutelude ning loovtööde kaudu arendatakse õpilaste suhtlus- ja koostööoskusi, suutlikkust oma arvamust kujundada ja väljendada ning probleeme lahendada. Õpe võimaldab õpilasel kujundada eneseanalüüsiks vajalikku sõnavara, et analüüsida oma huve ja võimeid, nii ainealaseid kui ka üldoskusi ja teadmisi, sh oskust koostada õpingutele ja tulevikus tööle kandideerimiseks vajalikke dokumente.

Keskkond ja jätkusuutlik areng ning tervis ja ohutus. Ainevaldkonna õppeainete kaudu taotletakse õpilase kujunemist sotsiaalselt aktiivseks, keskkonnateadlikuks, vastutustundlikuks ning tervist ja turvalisust väärtustavaks inimeseks.

Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus. Eri liiki tekstide käsitlese kaudu hakkavad õpilased märkama ühiskonnas probleeme ja otsima neile lahendusi.

Väärtused ja kõlblus ning kultuuriline identiteet. Ilukirjandust ning kultuuriteemalisi tekste lugedes ja analüüsid, nende üle arutledes ning nende põhjal kirjutades kujundatakse õpilaste kõlblisi omadusi, väärtusnorme ja hoiakuid. Oma keele ja kirjanduse väärtustamise kaudu õpitakse lugu pidama endast ning rahvast, teiste rahvaste tekstide toel kujundatakse arusaam kultuuride erinevustest, ent ka tõdemus inimkonna kultuurilisest ühisosast.

Teabekeskond. Oskusi kasutada teabekeskonna vahendeid kujundatakse praktilises tegevuses, mis hõlmab eri allikatest (sh internetist) teabe hankimist, selle kriitilist hindamist ning kasutamist nii õppeteemakohaste teadmiste suurendamiseks kui ka tekstiloomes.

Tehnoloogia ja innovatsioon. Õpiülesannete lahendamiseks kasutatakse infoühiskonna võimalusi, õpilasi suunatakse otsima alternatiivseid lahendusi.

Õppetegevuse kavandamine ja korraldamine

Eesti keele oskus tähendab eesti kirjakeele valdamist keele nelja osaoskuse (lugemine, kirjutamine, kõnelemine ja kuulamine) valdkonnas.

Lugemisoskust arendatakse erinevate valdkondade tekstide lugemise, nende sisu analüüsimise ja kriitilise hindamise teel. Õpetuses jälgitakse, et käsitletavate tekstide raskusaste kasvaks vastavalt lugemisoskuse arenemisele, et oleks esindatud niihästi seotud (kirjeldavad, jutustavad) kui ka sidumata tekstid (tabelid, graafikud, loetelud jt). Lugemisoskuse arendamise oluline osa on sõnavara laiendamine, selleks omandatakse kogu aineõppes süstemaatiliselt uusi sõnu (vähem tuntud sõnu, võõrsõnu, piltlikke väljendeid). Lugemispädevuse tähtis komponent on oskus leida niihästi trükitud kui ka elektroonilistest allikatest vajalikke tekste ning neist omakorda vajalikku teavet. Lugemisoskuse arendamise avaram eesmärk on kriitilise teabekasutaja ja esteetilisi väärtusi mõistva isiksuse kujundamine.

Kirjutamisoskust arendatakse erineva eesmärgi ja ülesehitusega tekstide loomise kaudu. Valdav osa tekstitüüpe, mida õpilased aineõppes loovad, on neile ülesehitusel ja nõuetelt tuttavad juba põhikoolist. Kirjutamisoskuse arendamise ülesanne on saavutada neid tekste luues meisterlikkus. Oluline on oskus kirjutada teksti alustekstide põhjal, samuti oskus siduda oma tekstiga teistest tekstidest saadud teavet, viidata, tsiteerida ja refereerida. Kirjutamispädevuse vältimatu eeldus ja komponent on hea ja toimiv õigekirjaoskus. Seetõttu kinnistatakse ning arendatakse kirjutamisülesannete kaudu pidevalt õigekirjaoskust.

Kõnelemisoskuse arendamise keskne ülesanne on täiustada võimet valida suhtlusolukorrast ja vestluspartnerist lähtudes sobiv toon ning stiilivahendid. Tähtis on ka oskus suhtlust alustada, arendada ning tõrjuda. Kõnelemisoskust arendatakse erinevate suhtlusülesannete kaudu, paari- ja rühmatööde aruteludes, klassi ees esinedes ning koha pealt vastates. Reaalelulisi suhtlusolukordi harjutatakse rollimängudes. Kõnelemisoskuse tähtis komponent on argumenteerimisoskus, võime oma seisukohti esitada ja kaitsta, kasutades nii ratsionaalseid, emotsionaalseid kui ka eetilisi põhjendusi. Argumenteerimisoskust arendatakse arutelude, diskussioonide ning ümarlaua vormis.

Kuulamisoskuse arendamise eesmärgid on vestluspartneri suhtluseesmärgi mõistmine, veenmise ja manipuleerimise äratundmine ning suulises vormis esitatud teabe ja aimetekstide mõtte mõistmine. Oluline on avalikule esinejale sisukate teemast lähtuvate küsimuste esitamise oskus. Kuulamisoskuse arendamiseks võib kasutada aruteludest või loengutest kokkuvõtete tegemist ning poliitiliste kõnede analüüsi.

Kirjanduse õppe-eesmärkide ja õpitulemuste põhjal on kirjandustunni õppetegevused seotud ilukirjanduse ja kultuuriteemaliste teabetekstide, sh esseistika lugemise, analüüsi ja tõlgendamisega, ent

ka suulise ning kirjaliku eneseväljendusega. Lugeja- ja tekstikeskse kirjandusõpetusega asetub esikohale lugemine ning sellega seotud tegevused, tagaplaanile jääb kirjanduslugu.

Kirjandustunnis kasutatakse eri kirjandusteaduslikke meetodeid lähilugemisest võrdlev-ajalooliseni. Õpe peab aitama loetusse süveneda, seda analüüsida, sünteesida, võrrelda, hinnata ja praktilises tegevuses kasutada. Kirjandusega tegeldes tuleks vältida meetodi ühekülgst. Nii võib näiteks:

- 1) analüüsida kirjandusteost ajastu kultuuritervikus, seoses ajaloo, kunsti ja filosoofiaga;
- 2) vaadelda kirjandusteost kui kirjaniku elu peegeldust ja edasiarendust;
- 3) uurida teksti struktuuriosade suhteid ja tähendust nii lugedes kui ka ise kirjutades;
- 4) analüüsida teksti jutustuse seisukohalt: luua aega ja tegevuskohta, joonistada üles tekstiruumi, uurida süžee ja faabula seoseid, narratiivsust jm;
- 5) mõtestada lahti väite võtmesõnu; sõnastada oma arvamust või küsimusi, argumenteerida; leida olulist ja seostada seda varem loetuga, struktureerida teavet ning edastada seda graafiliselt;
- 6) võrrelda ja vastandada teavet, tuua esile ühiseid ning eriomaseid jooni;
- 7) leida tekstidevahelisi seoseid narratiivis, kompositsioonis, tegelastes, episoodides, motiivides, üksiksõnades ja fraasides;
- 8) leida arhitektuaalseid seoseid süžeedes, tegelastüüpides, motiivides ning väljendites;
- 9) teisendada teksti teise žanrisse;
- 10) analüüsida eri stiile ja allkeeli ning nende segunemist kirjandustekstis;
- 11) võrrelda ilukirjanduse väljendusvahendeid filmi- ja teatrikunsti võtetega;
- 12) tegelda kunstiteose poetikaga, uurida oma lugemisoskust, -eelistusi ja lugejaajalugu, erinevaid lugejarühmi ning lugemismudeleid.

Kirjandusõpetuse eesmärged aitavad saavutada kirjandusteoste motiividel loodud või kirjanduslugu tutvustavate mängu- ja tõsielufilmide vaatamine, helisalvestiste kuulamine, samuti teatris ja muuseumis käimine ning nende tegevustega seotud ülesanded.

Ilukirjandustekstide kõrval loetakse kirjandustunnis ka kirjandusõpet toetavaid metatekste. See süvendab oskust kasutada erinevaid teabevahendeid ja kujundab kriitilist suhtumist internetiallikaisse. Esseistikat või kirjanduskriitikat lugedes, seda kirjandusteose analüüsil kasutades kasvab oskus korrektselt tsiteerida ja refereerida, kujuneb arusaam autoriõigusest ning plagiaadist. Eakohaselt valitud kirjanduskriitika lugemine toetab tööd tervikteostega, pakkudes isikust, ajastust, kultuurist vm lähtuvaid eri tõlgendusvõimalusi, õpetades ühtlasi tekstisse kriitiliselt suhtuma. Õpetlik on otsida teavet teose probleemide, ideede, tegevusaja ja -kohtade jms kohta; leida teksti põhiidee ning seostada seda oma elu- ja lugemiskogemusega; esile tõsta ja ümber sõnastada olulisi mõtteid; teha loetust kokkuvõtte või esitada teavet teises vormis; sõnastada pool- ja vastuargumente; esitada teksti kohta küsimusi või neile vastata; analüüsida teksti põhjal koostatud väiteid. Tekstipoeetilise käsitluse korral on soovitatav tekstide ühiseid ja eriomaseid jooni sedastav võrdlusmeetod.

Kirjandustunnis käsitletut aitab kinnistada õpitu suuline ja kirjalik rakendamine. Selleks võib kirjutada analüüsi, arutlusi ja loovtöid ning kasutada suulise eneseväljenduse võtteid (rühmatöö esitlused, ettekanded, kõned, väitlused). Nii teoste tõlgendamisel kui ka esinemisoskuse ja -julguse arendamisel on omal kohal rollimängud ning dramatiseeringud.

Õppetegevust plaanides on soovitatav lähtuda aktiivõppe (sh avastus-, uurimis-, probleem- ja projektõppe) põhimõtetest, võimaldades õpilastel töötada nii üksi, paaris kui ka rühmas, et arendada nende koostööoskust ja vastutustunnet.

Õppetegevuse kavandamisel on õpetajal professionaalne õigus koostöös õpilastega teha valikuid õppesisu käsitlemises arvestusega, et taotletavad õpitulemused oleksid saavutatud ning üld- ja valdkondlikud pädevused kujundatud, ja lähtuvalt õpilaste eelnevatest teadmistest- oskustest.

2. Eesti keel

2.1. Üldalused

2.1.1. Õppe- ja kasvatuseesmärgid

Gümnaasiumi eesti keele õpetusega taotletakse, et õpilane:

- 1) valdab eesti kirjakeelt ning kasutab seda korrektselt kõnes ja kirjas;
- 2) on keeleteadlik, tajub keelt oma identiteedi osana, analüüsib ning hindab kriitiliselt keele muutumise tendentse;
- 3) tunneb tüüpilisi suhtlusolukordi, oskab valida suhtluskanalit, kasutades konteksti sobivat suulist ja kirjalikku keelt;
- 4) tunneb tekstiliikide erinevusi ning oskab eri liiki tekste lugeda, analüüsida ja koostada;
- 5) arendab loovat ja kriitilist mõtlemist;
- 6) valib, hindab kriitiliselt ning kasutab sihipäraselt teabeallikaid;
- 7) mõistab korrektse kõne ja kirjakeele, sh õpingutele ja tööle kandideerimiseks vajalike dokumentide, ning ainevaldkonnaalaste teadmiste olulisust töömaailmas üldiselt;
- 8) teab ainevaldkonnaga seotud elukutseid ja ameteid ning mõistab nende töö väärtust tööturul.

2.1.2. Õppeaine kirjeldus

Eesti keel on ühtaegu kooli õppekeel ja keskne õppeaine. Eesti keele valdamine loob eeldused kõigi õppeainete edukaks omandamiseks, samaaegu arendavad kõik õppeained keelekasutuse põhipädevusi: sõnavara mõistmist ja kasutamise oskust, teksti mõistmist ja tekstiloomet ning pädevust suuliselt ja kirjalikult suhelda. Seega kujuneb õpilaste funktsionaalne ja kriitiline kirjaoskus välja eesti keele ning teiste õppeainete õppetegevuse tulemusel.

Eesti keele kui õppeaine sisu jaguneb kaheks seotud, kuid tunnetuslikult erinevaks valdkonnaks: keelealasteks teadmisteks ning praktiliseks keeleoskuseks. Keelealaste teadmistega luuakse teoreetiline ja metakognitiivne alus praktilise keeleoskuse arendamisele. Ühtlasi avardavad teadmised keelest, selle kasutusest ja toimimisest õppimise, töö, isikliku ning avaliku elu valdkonnas õpilaste maailmapilti, andes ülevaate tekstide osast inimese ja ühiskonna toimingutes. Eesti keele kursustega püütakse tekitada õpilastes huvi keeleteaduse ja filoloogia vastu laiemalt ning anda neile baasteadmistega võrdses mahus praktilisi oskusi. Keeleteadlikkuse ning praktilise keeleoskuse arendamine valmistab õpilast ette toimima nüüdisaegse infoühiskonna tegusa liikmena; ajama enda, lähedaste ja huvirühma asju; haridusele vastavat tööd otsima ja sellega keeleliselt toime tulema ning elukestvalt õppima. Hea keeleoskus on iga inimese jaoks ühiskonnas eduka toimimise vältimatu eeldus. Seetõttu on praktilise keeleoskuse arendamine eesti keele kui õppeaine keskne osa, mida toetab keeleteadmiste omandamine.

Õppeaines käsitletakse põhjalikult keele ülesandeid ühiskonnas: kuidas keel toimib märgisüsteemina, milline on eesti keel teiste maailma keeltega võrreldes oma ehituse ja iseärasuste poolest, millised on eesti murded ning kuidas eesti kirjakeel on ajalooliselt nende põhjal kujunenud. Tähtsal kohal on keele varieerumise käsitlemine – eristatakse kirjakeelt ja kõnekeelt, eri allkeeli ja slängi ning nende kasutusvaldkondi. Käsitletakse ka eesti keele arendamise küsimusi ning Eesti keelepoliitikat. Keele ja ühiskonna suhete mõistmine aitab mõista keelt kui

infovahetussüsteemi ning keskset identiteedi väljendajat.

Süsteemaatiline ülevaade antakse ka meediast ja mõjutamisest. Tänapäeva ühiskond on infoühiskond, milles meedial on keskne roll ühiskondlike protsesside ja tarbimiskäitumise mõjutajana. Käsitletakse reaalsuse konstrueerimist meedia vahendusel ning kuidas ja milliste keeleliste vahenditega luuakse samast nähtusest erinevaid käsitusi. Sellega seoses selgitatakse ajakirjanduseetikat. Käsitletakse ka reklaami ja selle mõjutamisvõtteid, elektroonilist meediat ja selles tekkinud uusi suhtlusvõimalusi ning nendega seotud ohte ja manipuleerimisvõimalusi. Meediaõpetusega kujundatakse kriitilist meediatarbijat.

Süvendatult vaadeldakse teksti keele ja stiili küsimusi. Käsitletakse erinevate tekstiliikide keelelisi ja stilistilisi erinevusi, vaadeldakse sõnavara stilistilisi kihistusi ja tähendusnüansse ning kirjutamise komponente ja nõudeid eri tekstiliikide keelele. Süsteemaatiline ülevaade antakse põhilistest stiilivigadest.

Praktiline eesti keele oskus tähendab kirjakeele valdamist teksti vastuvõtu ja loomise oskuste – lugemise, kirjutamise, kõnelemise ja kuulamise – ning neid siduva vahendusoskuse koostoimes. Lugemisoskuse arendamise laiem eesmärk on kujundada kriitilist teabekasutajat. Kirjutamisoskust arendatakse erineva eesmärgi ja ülesehitusega tekstide loomise kaudu. Selle oluline osa on võime siduda oma tekstiga teistest tekstidest saadud infot ning arvestada, viidata, tsiteerida ja refereerida teisi tekste, s.o kirjutada alustekstide põhjal. Kirjutamisvõime vältimatu eeldus ja komponent on hea ning toimiv õigekirjaoskus. Kõnelemisoskus tähendab nii oskust esineda kui ka võimet valida suhtlusolukorrast ning vestluspartnerist lähtuvalt sobiv toon ja stiil, samuti võimet suhtlust või teemat alustada, arendada ning tõrjuda. Kuulamisoskuse arendamise eesmärk on mõista vestluspartnerit ja esinejat, tunda suulistest meediakanalites ära faktiinfo ja arvamus ning mõjutamine ja manipuleerimine; olla valmis esitama täpsustavaid küsimusi ning vastuväiteid. Õppeaine on üles ehitatud nii, et keeleteadmiste kursusi planeeritakse igale aastale üks – „Keel ja ühiskond“ on 10., „Meedia ja mõjutamine“ 11. ning „Teksti keel ja stiil“ 12. klassis. Praktilise eesti keele kursusi õpitakse kõigis klassides, kusjuures keeleteadmiste kursuse õpe eelneb praktilisele kursusele või neid õpitakse paralleelselt.

2.1.3. Gümnaasiumi õpitulemused

Gümnaasiumi lõpetaja:

- 1) väljendab ennast nii suulises kui ka kirjalikus suhtluses selgelt, eesmärgipäraselt ja sobivalt ning üldkirjakeele normide järgi;
- 2) valib suhtluskanaleid ning väljendusvahendeid sobivalt, lähtudes funktsionaalsetest, eetilistest ja esteetilistest kaalutlustest;
- 3) oskab oma tekstide loomiseks leida, kriitiliselt hinnata ja kasutada eri laadi teabe allikaid;
- 4) teab tekstide ülesehituse põhimõtteid ja iseärasusi, oskab luua ning analüüsida eri liiki suulisi ja kirjalikke tekste;
- 5) analüüsib ja hindab kriitiliselt meedia- jm avalikke tekste ning tunneb tekstide mõjutusvahendid;
- 6) oskab oma keelekasutuse parandamiseks kasutada keeleinfo allikaid.

10. klassi kohustuslikud kursused:

„Keel ja ühiskond“

„Praktiline eesti keel“ I

2.2. Kursus „Keel ja ühiskond“

2.2.1. Õpitulemused

Kursuse lõpetamisel õpilane:

- 1) mõistab keele rolli, funktsioone ja tähendust ühiskonnas;
- 2) mõistab allkeelte ja keele varieerumise olemust;
- 3) tunneb suulise ja kirjaliku keele norme ning etiketti;
- 4) oskab eakohasel tasemel analüüsida ajastuomaseid keelenähtusi.

2.2.2. Õppesisu

Keele ülesanded: infovahetus, suhteloome, identiteedi väljendamine, maailmapildi kujundamine.

Keel kui märgisüsteem. Teised märgisüsteemid. Graafilised üldistused (joonised, tabelid, skeemid). Pildikeel. Märgisüsteemide ühendamine tekstis. Kunst ja keel.

Eesti keel ja teised keeled. Eri tüüpi keeled. Eesti keele eripära teiste keelte kõrval.

Häälikusüsteem, astmevaheldus, muutevormistik, lausetüübid ja sõnajärg, totaalsus ja partsiaalsus lauseehituses (täis- ja osaalus, täis- ja osasihitis, täis- ja osaõeldistäide), eesti sõnamoodustuse erijooni.

Eesti keel võrdluses soome keele ja teiste soome-ugri keeltega; Euroopa ja maailma keeled (valikuliselt). Keelekontaktid. Saksa, vene, inglise ja soome keele mõju eesti keelele. Keele varieerumine ja muutumine.

Tänapäevase kirjakeele kujunemine. Kirjakeel ja kõnekeel. Murdekeel ja kodumurre. Kirjakeele norm. Keeleline etikett. Keelekasutuse valdkonnad ja sotsiaalarühmade erikeeled. Släng. Aktsent. Eesti mitmekultuurilise ja mitmekeelse maana. Keeleline tolerantsus. Eesti keelepoliitika. Eesti keele kasutusvaldkonnad ja arendus: keeletehnoloogia, terminoloogia ja oskuskeel, ilukirjandus, tõlkekultuur. Eesti keele staatus ja tulevik.

2.3. Kursus „Praktiline eesti keel I”

2.3.1. Õpitulemused

Kursuse lõpetamisel õpilane:

- 1) argumenteerib veenvalt ja selgelt ning kaitseb oma seisukohti suuliselt ja kirjaliku arutleva teksti vormis;
- 2) koostab levinumaid tarbetekste;
- 3) oskab ühe alusteksti põhjal koostada referaati ja kokkuvõtet, vältides plagiaati;
- 4) tunneb põhilisi elektroonilise infootsingu võimalusi ning kasutab neis leiduvat infot oma tekstides;
- 5) võtab kuuldu ja loetut kokku nii suulises kui ka kirjalikus vormis;
- 6) järgib kirjutades eesti õigekirja aluseid ja põhireegleid.

2.3.2. Õppesisu

Kõnearendus-, lugemis-, kuulamis- ja kirjutamisteemad

1. Kursusega „Keel ja ühiskond” seostuvad teemad.
2. Kirjanduskursustega haakuvad teemad.
3. Õppekava läbivad teemad.

Kõnelemine

Suuline esinemine ja suhtlus eri tüüpi olukordades. Argumenteerimine, veenmine; emotsionaalsus, toon.

Kirjutamine

Tarbetekstid: elulugu, avaldus, seletuskiri, taotlus, kaebus, kiri ja e-kiri jt.

Arvamustekstid. Arvamustekstide ülesehituse põhimõtted. Arvamustekstide koostamine ühiskonna- ja õpilaselu teemadel. Arvamusteksti kirjutamine alusteksti põhjal.

Kokkuvõtte koostamine.

Õigekirja ja õigekeelsusküsimuste kordamine .

Lugemine

Seotud ja sidumata tekstide (nimestike, graafikute, tabelite jm) mõistmine.

Tekstide otsing veebist ja raamatukogust; info otsing elektroonilisest ja paberil tekstist.

Süsteemiline sõnavaraarendus (nt harvem sõnavara, mõistesuhted, sõnamoodustus, käsitletavate teemadega seotud erisõnavara; sõnavara omandamine, kinnistamine ja praktiline kasutamine).

Kuulamine

Teksti suhtlustähenduse ja eesmärgi mõistmine eri toiminguis, suhtluspartneri mõistmine dialogis. Erinevate keelevariantide sotsiaalse tähenduse mõistmine.

11.klassi kohustuslikud kursused:

„Meedia ja mõjutamine“

„Praktiline eesti keel“

„Kõne ja väitlus“ (kooli valik)

2.4. Kursus „Meedia ja mõjutamine“

2.4.1. Õpitulemused

Kursuse lõpetamisel õpilane:

- 1) valdab ettekujutust lihtsamast kommunikatsioonimudelitest ning meedia rollist infoühiskonnas;
- 2) tunneb meediakanaleid ja -žanre, nende tunnuseid ning meediateksti vastuvõtu eripära;
- 3) analüüsib verbaalset teksti visuaalses ja audiovisuaalses kontekstis;
- 4) oskab sõnastada teksti sõnumit, leiab viiteid ja vihjeid teistele tekstidele ning tõlgendab teksti seostuvate tekstide kontekstis;
- 5) eristab fakti arvamusest ning usaldusväärset infot küsitavast;
- 6) tunneb meediatekstis ära argumentid ning põhilised verbaalsed ja visuaalsed mõjutamisvõtted;
- 7) analüüsib kriitiliselt reklaami ning mõistab reklaami varjatud sõnumit.

2.4.2. Õppesisu

Kommunikatsioon. Lihtsaim kommunikatsioonimudel, kommunikatsiooni toimumise tingimused. Infoühiskond, demokraatliku infoühiskonna iseloomulikud jooned. Lühiülevaade meedia ajaloost. Meediakanalid. Muutused uue meedia ajastul, sotsiaalmeedia.

Tekstiliigid. Tekst ja kontekst. Meediateksti vastuvõtu eripära. Olulisemad meediažanrid (uudis, reportaaž, intervjuu, arvamus). Kvaliteetajakirjanduse ja meelelahutusajakirjanduse erinevused. Eri tüüpi meediatekstide vastuvõtu spetsiifika; verbaalse teksti tajumise heli ja pildi kontekstis. Meediatekstide usaldusväärsus.

Meedia kui diskursuse kujundaja. Verbaalne ja visuaalne mõjutamine. Demagoogia- ja manipulatsioonivõtted; keeleline manipulatsioon. Meediaeetika ja meediakriitika. Oma seisukoha eetilise ja asjakohane sõnastamine. Autoripositsioon, infoallikad ja nende usaldusväärsus. Kriitiline ja teadlik lugemine. Fakti ja arvamus eristamine. Meedia retoorika ning argumentid. Sotsiaalsete tunnuste ja muutide konstrueerimine meediatekstis.

Reklaam (kommertsreklaam, poliitiline reklaam, sotsiaalreklaam). Reklaami sihtrühmad ja kanalid. Reklaam mainekujundusvahendina. Erandlik keelekasutus ning tähelepanu äratamise võtted. Reklaami varjatud sõnum. Reklaam ja seadused. Kriitilise reklaamitarbija kujundamine.

2.5. Kursus „Praktiline eesti keel II”

2.5.1. Õpitulemused

Kursuse lõpetamisel õpilane:

- 1) argumenteerib veenvalt ja selgelt ning kaitseb oma seisukohti;
- 2) suudab jälgida suulist mõttearendust ning esitada ettekandjale küsimusi;
- 3) oskab analüüsida meediatekste ning teha eri allikaist pärineva info ja arutluskäikude põhjal kokkuvõtet;
- 4) oskab kirjutada arvamust ja retsensiooni, vältides plagiaati;
- 5) järgib kirjutades eesti õigekirja aluseid ja põhireegleid.

2.5.2. Õppesisu

Kõnearendus-, lugemis-, kuulamis- ja kirjutamisteemad

1. Kursusega „Meedia ja mõjutamine” seostuvad teemad.
2. Kirjanduskursustega haakuvad teemad.
3. Õppekava läbivad teemad.

Kõnelemine

Suuline suhtlus olukorrast ja vestluspartnerist lähtuvalt.

Sama sõnumi edastamine erinevate keelevahenditega, keelelise väljenduse paindlikkus, otsesem ja kaudsem väljendamine.

Ratsionaalsete, emotsionaalsete ja eetiliste argumentide kasutamine ning veenmine ja mõjutamine.

Kirjutamine

Tarbekirjade koostamine: juhend, koosoleku memo, tegevuskava.

Mitme allika põhjal kokkuvõtte ja referaadi kirjutamine.

Ajakirjanduslike tekstide koostamine: arvamuskirjad, retsensioon, pressiteade.

Veebitekstide koostamine. Õigekirja ja õigekeelsusküsimuste kordamine.

Lugemine

Eri modaalsusega tekstide (kirjaliku, audiovisuaalse, hüpertextilise) tähenduse mõistmine.

Teksti eesmärgi ja vaatenurga mõistmine, meediatekstide kriitiline analüüsimine.

Teksti sisuliste ja keeleliste tunnuste põhjal paindlike elektrooniliste otsingustrateegiate kasutamine.

Süsteemaatiline sõnavaraarendus (üldkasutatavate võõrsõnade, ilukirjanduskeele sõnavara, käsitletavate teemadega seotud terminoloogia omandamine, kinnistamine ja praktiline kasutamine).

Kuulamine

Ratsionaalsete, eetiliste ja emotsionaalsete argumentide eristamine suulises tekstis, kallutatuse ja manipuleerimise äratundmine.

2.6. Valikkursus „Kõne ja väitlus”

2.6.1. Õppe- ja kasvatuseesmärgid

Gümnaasiumi kõne- ja väitluskursusega taotletakse, et õpilane:

- 1) väljendab ennast suulises keelekasutuses selgelt ja sobival;
- 2) argumenteerib veenvalt ning oskab kaitsta oma seisukohti;
- 3) rakendab kriitilist mõtlemist.

Kursuse lühikirjeldus

Suulise tekstilooma kursus keskendub suulise eneseväljenduse, eesmärgistatud kuulamise ja argumenteeritud esinemise ning tagasiside arendamisele.

2.6.2. Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) tunneb tüüpilisi suhtlusolukordi, kõne liike, avalikule esinemisele esitatavaid nõudmisi;
- 2) argumenteerib veenvalt ja oskab kaitsta oma seisukohti;
- 3) moodustab ja esitab teemakohaseid küsimusi;
- 4) koostab ning esitab eri liiki kõnesid (olmekõne, akadeemiline ja kohtukõne);
- 5) teeb ettekande näitvahenditega;
- 6) jälgib tolerantselt ja kriitiliselt diskussiooni ning annab tagasisidet.

2.6.3. Õppesisu

Kõne kui suhtlusolukord. Kommunikatsioonimudel. Verbaalne ja mitteverbaalne suhtlus. Suhtlustõkked. Kõne veenvuse tegurid. Kehakeel. Argumenteerimine ja emotsionaalsus. Kõne koostamine ja esitamine. Kõne kui suulise monoloogi ja dialoogi liigid (ettekanne, sõnavõtt, koosolek, läbirääkimised, väitlus, repliik vm). Kõne eesmärgid. Kõne osad. Suulise kõnesündmuse ettevalmistamise etapid. Näitlikustamine. Esinemishirm. Parakeel. Esinemisstiil ja -kultuur. Kõne kuulamine ja kõnele reageerimine. Repliik ja küsimuste esitamine. Erinevad kuulajatüübid. Kuulamistakistused. Väitlemine. Väitluse olemus. Jaatav ja eitav kaasus. Kaasuse ülesehitus: teema, tuumsõnad, definitsioon, kriteerium, argumentatsiooni struktuur, tõestusmaterjal, *topos*. Ümberlõkkamine, taastugevdamine. Ristküsitlus. Kohtunikutöö ja tagasiside andmine.

Õppetegevus

Praktilised tööd, heli- ja videosalvestused ning nende analüüs.

Füüsiline õpikeskkond

Tehnilised vahendid (videokaamera, diktofon, mikrofon), õpperuumi mööbli ümberpaigutamise võimalus.

12.klassi kohustuslikud kursused:

„Teksti keel ja stiil“

„Praktiline eesti keel“ III

„Ametikeel“ (kooli valik)

2.7. Kursus „Teksti keel ja stiil“

2.7.1. Õpitulemused

Kursuse lõpetamisel õpilane:

- 1) analüüsib tekstide sisu, eesmäärke, kasutuskonteksti, ülesehitust, sõnavara ning stiili;
- 2) koostab eri liiki tekste (arutus, arvustus ja muud probleemkirjutised; teadustekstid jt);
- 3) seob tekste luues omavahel alustekste, refereerib, tsiteerib, parafraseerib ning kasutab viitamissüsteeme;
- 4) tunneb mõjutamise viise ja keelevahendeid, argumenteerib, nõustub esitatud väidetega või lükkab neid ümber nii suulises kui ka kirjalikus tekstis;
- 5) oskab toimetada oma teksti.

2.7.2. Õppesisu

Keele erinevad kasutusvaldkonnad (argi-, ilukirjandus-, teadus- ja tarbekeel). Keel suhtlus- ja tunnetusvahendina. Tekstiliigid. Suulise ja kirjaliku suhtluse ning teksti erinevused.

Stiil ja stilistika. Asjalikkus ja isikupära. Viisakus ja sõbralik toon. Võimukus, vulgaarsus ja suhtlusvead. Ametlik stiil, publitsistlik stiil ning teadusstiil. Stiilivärving, stiiliviga; keele kasutusvaldkondade tüüpilised stiilivead. Ilukirjandusstiil ja poeetika.

Eesti sõnavara; tähendus ja stiilijooned. Oma sõnavara rikastamise võimalused. Keele kujundlikkus ja loov keelekasutus.

Tekstide võrdlev analüüs (eesmärgid, kasutuskontekst, grammatilised erijooned, sõnavara, stiil). Võrgusuhtluse keelevalikud.

Teadlik kirjutamine. Kirjutamise eesmärk, adressaat, pealkiri, probleem, põhiidee. Teksti ainestik, materjali kogumine ja süstematiseerimine. Teema, selle varasemad käsitlused ja tahud. Teksti ülesehitus ja sidusus. Lõigu ülesanne (allteema, väide, selgitus, tõestus, järeldus, üldistus). Arutlev kirjutamine. Oma teksti toimetamine.

Teadustekst. Uurimiseesmärgi ja hüpoteesi sõnastamine. Materjali kirjeldamine ja usaldusväärsus. Uurimuse struktuur. Allikate refereerimise ja tsiteerimise eesmärgid. Lause- ja lõiguviited; viitekirje. Võrdlemine, analüüsimine, üldistamine, järeldamine. Vormistamine. Arvustamine. Loomevargus ehk plagiaat.

2.8. Kursus „Praktiline eesti keel III”

2.8.1. Õpitulemused

Kursuse lõpetamisel õpilane:

- 1) oskab edasi anda tähendusvarjundeid, tajub keelendite konnotatiivseid tähendusi ning mõistab vihjelist keelekasutust;
- 2) oskab veenvalt ja selgelt argumenteerida ning kaitsta oma seisukohti;
- 3) oskab konspekterida suulist esitust;
- 4) oskab edastada eri allikaist saadud infot ja arutluskäike ning siduda neid oma hinnangute ja seisukohtadega;
- 5) oskab koostada tarbetekste;
- 6) tunneb teadusstiili tunnuseid ning koostab eakohast teadusteksti, vältides plagiaati;
- 7) kasutab elektroonilisi teabeotsinguid ning suudab hinnata teabe usaldusväärust;
- 8) valdab eesti kirjakeelt.

2.8.2. Õppesisu

Kõnearendus-, lugemis-, kuulamis- ja kirjutamisteemad

1. Kursusega „Teksti keel ja stiil” seostuvad teemad.
2. Kirjanduskursustega haakuvad teemad.
3. Õppekava läbivad teemad.

Kõnelemine

Keeleline väljendusrikkus mõtete, tunnete ja hinnangute väljendamisel.

Stiilivahendite kasutamine erineva mõju saavutamiseks suulises esinemises ja väitluses.

Kirjutamine

Arutleva artikli kirjutamine eri tüüpi (tekstiliste, pildiliste, audiovisuaalsete; lineaarsete, mittelineaarsete, hüpertekstiliste) alustekstide põhjal. Tarbetekstide (projekti ja kandidaadi põhjenduse, tegevusaruande) koostamine. Õigekirja- ja õigekeelsusküsimuste kordamine.

Lugemine

Keeruka struktuuriga ja eri modaalsusega tekstide mõistmine.

Keeruka kujundliku väljenduse mõistmine.

Süstemaatiline sõnavaraarendus (akadeemilisele ja haritud stiilile omaste võõrsõnade, lendväljendite, ilukirjanduskeele kõrgstiilse sõnavara ning käsitletavate teemadega seotud terminoloogia omandamine, kinnistamine ja praktiline kasutamine).

Teabeotsingu oskuste tõhustamine.

Kuulamine

Keeruka struktuuriga suulise teksti konspekteerimine.

Väitluse juhtimine ning seal esile tõusnud argumentidest kokkuvõtte tegemine.

2.9. Kursus „Ametikeel“

2.9.1. Õpitulemused

- 1) oskab koostada igapäevases tööelus vajalikke tarbetekste;
- 2) tunneb ametialast etiketti;
- 3) kasutab keerukaid elektroonilise teabeotsingu strateegiaid ning suudab hinnata teabe usaldusväärsust;
- 4) teab tööintervjuu läbiviimise põhimõtteid;
- 5) valdab eesti kirjakeelt.

2.9.2. Õppesisu

Kõnelemine

Keeleline väljendusrikkus mõtete, tunnete ja hinnangute väljendamisel.

Stiilivahendite kasutamine erineva mõju saavutamiseks suulises esinemises ja väitluses.

Kirjutamine

Tarbetekstide (koosoleku protokoll, infopäring, kutse arutelule, käskkiri, hinnapakumine, majajuht, leping, diplom, tänukiri) koostamine ja vormistamine.

Nimede käänamise ja kasutamise, suure ja väikese algustähe kordamine, aja ja koha väljendamine.

Lugemine

Keeruka struktuuriga ja eri modaalsusega tekstide mõistmine.

Süsteemaatiline sõnavaraarendus (dokumentides kasutatavad väljendid, ametlik stiil,

käsitletavate teemadega seotud terminoloogia omandamine, kinnistamine ja praktiline kasutamine).

Teabeotsingu oskuste tõhustamine.

Kuulamine

Suulise teksti konspekteerimine.

Väitluse juhtimine ning seal esile tõusnud argumentidest kokkuvõtte tegemine.

2.9. Õppetegevus

Eesti keele oskus tähendab eesti kirjakeele valdamist keele nelja osaoskuse (lugemise, kirjutamise, kõnelemise ja kuulamise) valdkonnas.

Lugemisoskust arendatakse erinevate valdkondade tekstide lugemise, nende sisu analüüsimise ja kriitilise hindamise teel. Õpetuses jälgitakse, et käsitletavate tekstide raskusaste kasvaks vastavalt lugemisoskuse arenemisele, et oleks esindatud niihästi seotud (kirjeldavad, jutustavad) kui ka sidumata tekstid (tabelid, graafikud, loetelud jt). Lugemisoskuse arendamise oluline osa on sõnavara laiendamine, selleks omandatakse kogu aineõppes süstemaatiliselt uusi sõnu (vähem

tuntud sõnu, võõrsõnu, piltlikke väljendeid). Lugemispädevuse tähtis komponent on oskus leida vajalikke tekste niihästi trükitud kui ka elektroonilistest allikatest ning nendest tekstidest vajalikku teavet. Lugemisoskuse arendamise laiem eesmärk on kriitilise teabekasutaja kujundamine. Kirjutamisoskust arendatakse erineva eesmärgi ja ülesehitusega tekstide loomise teel. Valdav osa tekstitüüpe, mida õpilased aineõppes loovad, on neile ülesehituselt ja nõuetelt tuttavad juba põhikoolist. Kirjutamisoskuse arendamise ülesanne on saavutada nende tekstide loomisel meisterlikkus. Oluline on oskus kirjutada teksti alustekstide põhjal, samuti oskus siduda oma tekstiga teistest tekstidest saadud teavet, viidata, tsiteerida ja refereerida. Kirjutamisvälistatu eeldus ja komponent on hea ja toimiv õigekirjaoskus. Seetõttu kinnistatakse ning arendatakse kirjutamisülesannete kaudu pidevalt ka õigekirjaoskust. Kõnelemisoskuse arendamise keskne ülesanne on arendada võimet valida suhtlusolukorrast ja vestluspartnerist lähtuvalt sobiv toon ning stiilivahendid. Oluline on ka oskus suhtlust alustada, arendada ning tõrjuda. Kõnelemisoskust arendatakse erinevate suhtlusülesannete kaudu, paari- ja rühmatööde aruteludes, klassi ees esinedes ning koha pealt vastates. Reaal-elulisi suhtlusolukordi harjutatakse rollimängudes. Kõnelemisoskuse tähtis komponent on argumenteerimisoskus, võime oma seisukohti esitada ja kaitsta, kasutades nii ratsionaalseid, emotsionaalseid kui ka eetilisi põhjendusi. Argumenteerimisoskust arendatakse arutelude, diskussioonide ning ümarlaua vormis. Kuulmisoskuse arendamise eesmärgid on vestluspartneri suhtluseesmärgi mõistmine, veenmise ja manipuleerimise äratundmine ning suulises vormis esitatud teabe ja aimetekstide mõtte mõistmine. Oluline on avalikule esinejale sisukate teemast lähtuvate küsimuste esitamise oskus. Kuulmisoskuse arendamiseks võib kasutada aruteludest või loengutest kokkuvõtete tegemist ning poliitiliste kõnede analüüsi.

2.10. Füüsiline õpikeskkond

1. Valdav osa õpet toimub klassis, kus saab mööblit sobivalt ümber paigutada rühmatööks ning ümarlauavestlusteks.
2. Klassiruumis kasutatakse õigekeelsussõnaraamatuid ja võõrsõnade leksikoni.
3. Tundides kasutatakse tänapäevastel info- ja kommunikatsioonitehnoloogiatel põhinevaid õpikeskkondi ning õppematerjale ja -vahendeid, sh netisõnaraamatuid vastavalt võimalustele.
4. Tunde peetakse vajaduse korral arvutiklassis, kooli raamatukogus ning väljaspool kooli.

2.11. Hindamine

Praktilise eesti keele kursustes kasutatakse teiste eesti keele kursuste ja kirjanduskursuste sisulisi teemasid praktilise keeleoskuse arendamiseks. Seetõttu võib praktilise eesti keele tundides tehtud tööde tulemusi, mis näitavad kirjanduskursuste või teiste eesti keele kursuste õpitulemuste saavutatust, hinnata ja arvestada vastavate kursuste osalise sooritusega. Samuti võib kirjanduskursustes ja teistes eesti keele kursustes tehtud tööde praktilise eesti keele kursuse õpieesmärkidele suunatud tegevusi hinnata ja arvestada praktilise eesti keele kursuse osalise sooritusega.

3. Kirjandus

3.1. Üldalused

3.1.1. Õppe- ja kasvatuseesmärgid

Gümnaasiumi kirjandusõpetusega taotletakse, et õpilane:

- 1) loeb ja väärtustab nii eesti kui ka maailmakirjanduse olulisemaid autoreid ja kirjandusteoseid, suhestab loetut teose ajastu ning tänapäevaga;
- 2) mõistab kirjandust kui kunstiliiki ja kirjanduse ühiskondlikku, ajaloolist ja kultuurilist tähtsust;
- 3) väärtustab kirjandust kui tunde- ja kogemusmaailma rikastajat, kujutus- ja mõttemaailma arendajat ning väärtushinnangute ja maailmavaate kujundajat;
- 4) loeb ilukirjandust, sealhulgas nii proosat, luulet kui ka draamat, tunneb tähtsamaid kirjandusvoole ja -žanre ning eristab kirjandusteksti poeetilisi võtteid ja peamisi kujundeid;
- 5) mõistab sõnakunsti väljendusvahendite mitmekesisust ning nende erinevusi ja sarnasusi võrreldes teiste kunstiliikidega (teater, film, kunst, muusika);
- 6) oskab kirjandusteksti seletada, mõistab kirjandusteksti mitmeti tõlgendatavust ning erinevate kultuurikontekstide tausta teose mõistmisel, näeb kirjanduses inimese ja maailma mõistmise mudelit;
- 7) analüüsib kriitiliselt erinevaid kirjandusteoseid ning infoallikaid, arendab nii suulist kui ka kirjalikku väljendus- ja arutlusoskust ning loovust.
- 8) väärtustab kirjanikku kui loojat ning tunneb ainevaldkonnaga seotud ametite olemust ja väärtust ühiskonnas.

1

3.1.2. Õppeaine kirjeldus

Kirjandusõpetus on gümnaasiumis üks keskseid kultuuri- ja kunstiaineid, mis avab tee esteetiliste ja eetiliste tõekspidamiste kujunemisele, isiksuse vaimu ja väljenduse rikastumisele, kommunikatsiooni mitmekesistamisele, võõra kogemuse omandamisele ning ühiskonna ja kultuuri sügavamale vastuvõtule. Kirjandusõpetuse keskmes on kirjandus kui sõnakunst, mille loob kujundlik mõte ja väljendus. Ilukirjanduse aluseks on esteetiline ehk poeetiline funktsioon, mis põimub tunnetusliku funktsiooniga. Ilukirjandus kannab ühiskondlikke, ajaloolisi, rahvus- ja maailmakultuurilisi, vaimseid ning tundelisi väärtusi, mille mõistmine ja järgimine aitab tagada kultuuri järjepidevuse ning ühiskonna jätkusuutlikkuse. Kirjandusõpetuse alus ja funktsioon on poeetika, mille tundmine ja mõistmine tagab elulise ettevalmistuse kunstisuhtluseks.

Gümnaasiumi kirjandusõpetus, toetudes põhikooli kirjandustundides omandatule, jätkab teksti- ja lugejakeskset kirjandusõpetust. Erilist tähelepanu pööratakse ilukirjandusteose kui terviku mõistmisele, tekstide analüüsile ja tõlgendamisele eri vaatepunktidest. Kuna sõnakunsteos põhineb kujundil, siis on ainesisus rõhutatud kirjanduse kunstilist aspekti, mis hõlmab kirjanduse poeetika tundmist ning kujundlikkuse mõistmist selle mõttelis-tundelises ühtsuses ja mitmetähenduslikkuses. Diakroonilise, s.o kirjandusloolise lähenemise kõrval on eelistatum sünkrooniline, s.o voolule, suunale, žanrile või teemale keskenduv käsitus, või nende kahe lähenemisviisi põiming, kus tekstikeskselt analüüsilt liigutakse tekstivälise taustade, ülevaadete ja seosteni. Võimaluse korral vaadeldakse eesti ja maailmakirjandust võrdlevalt.

Kirjandusõpetus juhindub õppeainesisesest lõimingust, kus mitmesugused keelelised, teaduslikud, ajaloolised ja kultuurilised teadmised ning oskused on omavahel täiendussuhtes, kuid pöörab tähelepanu ka ainetevahelisele lõimingule, aidates paremini aru saada kunstist, muusikast, teatrist, filmist, pärimuskultuurist ning tänapäeva kultuurist laiemaltki. Kultuuriloolise tausta konkretiseerimiseks on vaja kirjanduse kõrval osutada teistelegi õppeainetele: ajaloolisele, ühiskonnaja inimeseõpetusele, geograafiale, muusikale, kunstile, filosoofiale ja teistele.

Gümnaasiumi kirjanduse ainekavas on viis kohustuslikku ja neli valikkursust. Kohustuslikud kursused nende soovituslikus järjekorras võtavad arvesse õpilase abstraktse mõtlemise võimet, selle arengut ja lugemuse suurenemist. Kursused pakuvad ainesisesed ja -väliseid lõimingu võimalusi, nende järgnevus eeldab ja kasutab eelnevalt õpitut. Kursuste sees võib õppesisu järjekorda vajaduse korral muuta, lõhkumata seejuures selle sisulist tervikut ja aineoloogikat.

Loetud tervikteoseid käsitletakse vastavate teemadega seostatuna kursuse jooksul.

Kohustuslikud kursused on järgmised:

- 1) „Kirjandusteose analüüs ja tõlgendamine“
- 2) „Kirjandus antiigist 19. sajandini“
- 3) „Kirjanduse põhiliigid ja -žanrid“
- 4) „20. sajandi kirjandus“
- 5) „Uuem kirjandus“

Kursuste õppesisus märgitud autorite ning kirjandusteoste valikul on arvestatud eesti ja maailmakirjanduse, klassika ning nüüdiskirjanduse põhjendatud proportsioone. Lugemisvarasse tuleb haarata üldpädevuste kujundamist ja läbivate teemade käsitlemist võimaldavaid teoseid nii proosa-, luule- kui ka draamakirjandusest. Õppesisus nimetatud teoste hulgast valib õpetaja lähemaks vaatluseks õpilaste soove ja võimeid arvestades õpitulemustes sätestatud arvu jagu tervikteoseid. Ülejäänud õppesisus nimetatud autorite loomingut tutvustatakse kas ülevaatlilikult või lühemaid tekstinäiteid analüüsides ning tõlgendades. Autorite ja teoste valikuvõimalusele osutab sõna „või“, valikute jätkuvusele lühend „jt“. Autorite ja nende teoste kordumine eri kursuste õppesisus on taotluslik: eesmärk on võimaldada õpetajale paindlikku lähenemist kursuste ülesehitamisele ning varieerimisele. Varasemate kursuste käigus käsitletud autoreid või teoseid ei pea hilisemate kursuste käigus kordama, kursuste õppesisu maht on sellevõrra väiksem. Eesti keelest erineva emakeelega õpilastel on soovitatav lugeda ja analüüsida üht kirjandusteost tema kodukeelt esindava maa kirjandusest.

Kirjandusteoste käsitlemiseks on vaja tunda kirjanduslikke mõisteid. Eeldatakse, et õpilane oskab neid teksti analüüsides või luues sobivas kontekstis kasutada ning oma sõnadega seletada, toetudes vajaduse korral õppematerjalidele. Mõisted on ainekavas esitatud tähestikjärjestuses, kusjuures nende osaline kordumine kursuste õppesisus on taotluslik, et aidata õpetajal paremini õpet korraldada.

Esimese kursuse „Kirjandusteose analüüs ja tõlgendamine“ eesmärk on selgitada õpilastele kirjanduse kui sõnakunsti olemust, näidates, kuidas kasutatakse rikkalikke keelevahendeid tähenduslike ning esteetiliselt nauditavate tekstide loomiseks. Tegeledes erinevate lugemismudelite ja tõlgendusviisidega, keskendub kursus ilukirjanduse poeetika tundmaõppimisele, kujundlikkuse mõistmisele selle mõttelis-tundelises ühtsuses. Avastada ja kirjeldada kunstilise teksti poeetikat, näidata kirjutamise eri võimalusi, analüüsida ning tõlgendada konkreetseid proosa- ja luuletekste, näidata eepika ja lüürika väljendusvahendeid – selles seisneb kursuse tuum ning ka kogu kirjanduse mõistmise alus. Kursuse käigus omandab õpilane tekstianalüüsi võttestiku, mida laiendavalt ja süvendavalt kasutatakse ka järgmiste kursuste käigus. Kirjandusteose analüüsikese võib asuda kas autoris, lugejas või teoses. Autorikeskne lähenemine seob teose tähenduse autori tahtega, näeb kirjandusteoses autori maailmavaate ja elukogemuse kajastust. Lugejakeskne lähenemine eeldab, et kirjandusteos valmib lugeja kaasabil. Teosekeskne lähenemine huvitub kirjandusteosest kui iseseisvat elu elavast tähenduslikust tervikust, mis omakorda koosneb paljudest tasanditest ja elementidest. Kursus tegeleb nende kolme lähenemisviisi avarate võimalustega nii eesti kui ka maailmakirjanduse autorite ja teoste näitel ning õpilase kui lugeja positsioonilt.

Loetud proosa- ja luuletekstide analüüsimine ning tõlgendamine toetub poeetika mõistevaramule, mille teoreetiline tundmine pole eesmärk omaette. Kirjandusõpe lähtub loetud terviktekstidest või tekstikatkenditest, mida analüüsitakse poeetikakeskselt ning tõlgendatakse diskussiooni käigus. Esmatähtis on tegeleda tekstisiseste tasandite (fiktsionaalne maailm, narratiiv, kujundisüsteem jm) analüüsiga, millelt liigutakse tekstiväliste tasandite (kultuurilooline taust, autori tähtsus, teose vastuvõtt jm) vaatluseni. Poeetikakeskseks kirjanduskäsitluseks on soovitatav valida proosatekste nii eesti kui ka maailmakirjandusest ja luuletekste peamiselt eesti autoritelt.

Kirjandus, olles kujundliku mõtlemise ja keelekasutuse tulemus, kannab erilisi väärtusi: ühiskondlikke, ajaloolisi, rahvus- ja maailmakultuurilisi, mõistelisi ning tundelisi. Seepärast käsitletakse selles kursuses kirjanduse rolli ja väärtust, mille tundmine aitab omakorda kaasa ühiskonna ja kultuuri sügavamale vastuvõtule ning inimelu mõistmisele.

Teise ja neljanda kursuse „Kirjandus antiigist 19. sajandini“ ja „20. sajandi kirjandus“ eesmärk on kujundada terviklik kirjandus- ja kultuurilooline teadmiste süsteem ning ajatelg edasisteks kirjandusõpinguteks. Selleks antakse põgus ülevaade maailmakirjanduse kujunemisetappidest, ajastute- ja vooludevahelistest seostest, nimetades perioodide ajapiirid ja tunnused, tähtsamad žanrid, autorid ja teosed. Kursused keskenduvad ainult kõige iseloomulikumale käsitletavas ajajärgus, luues ettekujutuse voolude ja žanride tekkest ning levikust.

Ainesis on esitatud ajastut kõige ilmekamalt esindavad autorid, kelle hulgast teeb õpetaja valiku, keda põhjalikumalt tutvustada, arvestades tekstide kättesaadavust, oma eelistusi, aega, õpilaste võimeid ja huve. Kummagi kursuse vältel loetakse tervikuna läbi vähemalt neli ainekavas nimetatud autori teost nii eesti kui ka maailmakirjandusest.

Ülevaateteemade kõrval on tähtis pakkuda õpilasele võimalust otsida tekstidest ajastule või voolule iseloomulikku, et õpikust loetut või õpetaja räägitut kinnistada. Ajastute, voolude ja neid esindavate autorite teostega tutvutakse kursuste jooksul kas terviktekstide või tekstikatkendite kaudu. Õppesisus on esitatud mitmeid arutlusteemasid, mille eesmärk on ärgitada diskussiooni kirjanduse olemuse ja ilmingute üle. Kirjandusõpetuses on oluline tõmmata paralleele, võrrelda ja leida erinevusi näiteks selles, mida on inimene väärtustanud ning kuidas on moraalsed tõekspidamised ja esteetilised maitsehoiakud aegade jooksul muutunud. Kõigi arutlusteemade käsitlemine pole kohustuslik.

Maailmakirjanduse arengulooga paralleelselt vaadeldakse kirjanduse kujunemist Eestis, pöörates tähelepanu sellele, millised on eesti ja maailmakirjanduse kokkupuutepunktid, ühis- ja erijooned. Kursuste jooksul kinnistub arusaam, et eesti kirjandus ei ole eraldiseisev nähtus, vaid moodustab koos teiste maade autorite loominguga maailmakirjanduse terviku.

Kolmas kursus „Kirjanduse põhiliigid ja -žanrid“ toetub varasemale kirjandusteose analüüsi- ja tõlgenduskursusele, mis annab õpilasele aluse aktiivselt ja iseseisvalt lugeda ning teoseid analüüsida ja tõlgendada: teoseid põhiliigi ja žanri põhjal käsitledes kasutatakse poeetikaanalüüsi mõisteid ja võtteid.

Kursuse eesmärk on süüvida põhjalikumalt ilukirjanduse olemusse: uurida põhiliike ja žanre, anda ülevaade žanride kujunemisest ja mitmekesisusest ning neid iseloomustavatest tunnustest. Õpilane laiendab, süvendab ja kinnistab oma teoreetilisi teadmisi tekstikatkendite ning tervikteoste analüüsi ja tõlgendusega. Kursuse jooksul peab õpilane tervikuna läbi lugema vähemalt neli proosa- või draamateost ja ühe eesti autori luuletuskogu.

Kursuse eepika osa keskendub esmajoones romaani kujunemise ja alaliikide tutvustamisele, alates žanri sünnist ning lõpetades postmodernistliku romaaniga; suuremat tähelepanu pööratakse ka novelližanri arengule ja mitmekesisusele. Käsitletavad tekstid pärinevad nii eesti kui ka maailmakirjanduse autoritelt, mis võimaldab võrdlevat vaatlust. Lüürika ja lüroepika osa annab ülevaate olulisematest luulevormidest, mida kinnistatakse eeskätt eesti luuletajate tekstinäidetega.

Kursuse dramaatika osa tutvustab näitekirjanduse žanre, rõhk on ühe või kahe draamateose põhjalikumal käsitlel. Soovitav on kursuse raames analüüsida ka ühiselt vaadatud lavastust.

Viienda kursuse „Uuem kirjandus“ põhieesmärk on anda ülevaade peamiselt tänapäeva eesti kirjandusest, kirjandussituatsioonist, tähtsamatest teostest ning kirjaniku rollist iseseisvuse taastanud Eesti ühiskonnas. Selle kõrval käsitletakse ühtlasi mõningaid nüüdisaegse väliskirjanduse näiteid. Kursus pakub õpilastele hea võimaluse analüüsida, tõlgendada ja võrrelda teoseid, mis on ilmunud lähiminevikus või nüüdisajal. Kirjandus on ühiskondlike muutuste tundlik peegeldaja, seega aitab kursus juhtida õpilaste tähelepanu tänapäeva teemadele ja probleemidele, ärgitades neid kaasa mõtlema, ajastuseoseid looma ja oma hoiakut kujundama.

Ainekavas esitatud autorite loend peegeldab uuema eesti kirjanduse paremikku, mitmekesisust ja stiilirikkust, aga ka vasturääkivust, poleemilisust ning kirjanduse kunstilise taseme ebaühtlust. Kursuse eesmärk ei ole nüüdisaegse eesti kirjanduse kaanoni kehtestamine, vaid uusima kirjanduse tutvustamine ja aktiivse arutluskeskkonna loomine. Kursuse eripäraks on selle sisu pidev uuenedamine, mida ainekava ei saa igal aastal fikseerida. Soovitavalt võiks kursuse mahust ühe osa planeerida kõige uuematele teostele, mis on ilmunud viimase paari aasta jooksul.

Õppesisus nimetatud autorid ja teosed on õpetaja jaoks eelkõige pidepunktid, millele

arutlusteemades toetuda. Põhjalikumaks analüüsiks valib õpetaja vähemalt viis teost: kolm tänapäeva kirjanduse n-ö tähtteost, ühe luuletuskogu ja ühe värskest ilmunud uudisteose. Kohustuslikuks lugemiseks mõeldud uudisteose võib valida nii õpetaja ettepanekul kui ka õpilase enda huvidest lähtudes.

Teoseid tõlgendades on tähtis tekitada lugejakeskne diskussioon eetilistel ja esteetilistel teemadel, välistada üheseid hinnanguid ning näidata uue aja kirjanduse õnnestumisi ning vaieldavusi.

Probleemipõhine ja isiklikku argumenteerimist õhutav arutelu, mis käsitleb teoste kunstilisi ja moraalseid väärtusi, on siingi eelistatav. Kursuse jooksul on soovitatav kohtuda mõne eesti kirjanikuga ning vaadata teatris mõnd uut lavastust.

Valikkursused seovad kirjandust teiste kunstiliikidega ning käsitlevad metakirjanduslikke teemasid. Nende kursuste eesmärk on avardada noore inimese üldist maailmapilti ja pakkuda sügavamat sissevaadet kirjandusse. Valikkursused on järgmised:

1. „Kirjandus ja müüt“
2. „Kirjandus ja ühiskond“
3. „Draama ja teater“
4. „Kirjandus ja film“

3.1.3. Õpitulemused

Gümnaasiumi lõpetaja:

- 1) oskab tuua näiteid maailmakirjanduse eri voolude ja žanride, teoste ja nende autorite kohta ning seostab neid ajajärgu ja kultuurikontekstiga;
- 2) teab eesti kirjanduse peamisi arengusuundi ning tähtsamaid autoreid ja teoseid;
- 3) oskab avada oluliste teoste tähenduse eesti kirjanduse taustal ning iseenda kui lugeja vaatepunktist;
- 4) oskab loetut mõtestada nii selle loomisaja kontekstis kui ka leida paralleele nüüdisajaga ning iseenda ja üldinimlike probleemidega;
- 5) teab peamiste tekstianalüüsiks tarvilike põhimõistete tähendust ja oskab neid ilukirjandusteose poeetikat analüüsides kasutada;
- 6) mõistab ilukirjandusliku keelekasutuse eripära ja stiili seoseid teksti sõnumiga;
- 7) oskab leida proosa- või draamateksti teema, sõnastada probleemi ja peamõtte, iseloomustada jutustaja vaatepunkti, tegevusaega ja -kohta, miljööd, süžeed ja tegelasi ning ülesehitust ja keelekasutust;
- 8) oskab iseloomustada ja võrrelda teose tegelasi, analüüsida nende omavahelisi suhteid ning funktsioone narratiivis;
- 9) oskab ilukirjandusteksti kasutades nii suuliselt kui ka kirjalikult argumenteerida, oma seisukohti väljendada ja kaitsta;
- 10) eristab kunstiväärtuslikku kirjandust meelelahutusest;
- 11) oskab võrrelda eri kunstiliike ning tuua näiteid kirjandus-, filmi- ja teatrikeele erinevuste kohta;
- 12) märkab teostes peituvaid eetilisi, esteetilisi ja humaanseid väärtusi, suhestab oma ja kirjandusteose väärtuste maailma, põhjendab oma kirjanduslikke eelistusi ning jagab lugemiskogemusi.

10.klassi kohustuslikud kursused:

„Kirjandus antiigist 19.sajandini“

„Kirjandus ja müüt“

10.klassi sotsiaal- ja humanitaarsuuna valikkursus „Kirjandus ja draama“

3.2. Kursus „Kirjandus antiigist 19. sajandini”

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) iseloomustab õppematerjalidele toetudes eri ajastute kirjandust ja kirjandusvoole, nimetades nende ajapiirid ja tunnused, tähtsamad žanrid, teosed ning autorid;
- 2) määrab eesti kirjanduse tekkeaja ning võrdleb selle kujunemist muu Euroopa kirjanduse arenguperioodidega;
- 3) mõistab ning hindab käsitletavate kirjandusteoste humaanseid, eetilisi ja esteetilisi väärtusi;
- 4) on läbi lugenud ja analüüsinud vähemalt neli proosa- või draamateost eesti või maailmakirjandusest, tundes teoste ning nende autorite kohta üldises kultuuri- ja kirjandusloos.

Õppesisu

Temaatika

Kultuuri mõiste. Maailma loomise müüdid ja muistendid; eri rahvaste loomismüüte. Kirja ja kirjanduse sünnid. Vanakreeka müüdid. Antiikkirjandus (Homeros, Sophokles, Vergilius jt). Kirjanduse põhiliikide ja žanride teke. Piibel kui kirjanduse alustekst. Keskaja kirjandus (saaga, kangelaseepos, rüütliromaan, keskaegne luule ja draama jm). Renessansikirjandus (Dante Alighieri, Francesco Petrarca, Giovanni Boccaccio, Thomas More, William Shakespeare, Miguel de Cervantes jt). Barokk-kirjandus (Pedro Calderón). Klassitsistlik kirjandus (Molière). Valgustuskirjandus (Daniel Defoe või Jonathan Swift; Voltaire, Johann Wolfgang Goethe jt). Romantism (Aleksandr Puškin ja George Gordon Byron; Victor Hugo ja Walter Scott). Realism ja naturalism (Honoré de Balzac, Fjodor Dostojevski, Lev Tolstoi ja Émile Zola). Estetism (Oscar Wilde). Romantismijärgne luule, sümbolism (Walt Whitman, Charles Baudelaire). Realistlik draamakirjandus (Anton Tšehhov, Henrik Ibsen). Eesti kirjanduse lätetel (kroonikad, vaimulik kirjandus, ilmalik kirjandus, juhuluule). Rahvusliku ilukirjanduse algus (Kristjan Jaak Peterson). Rahvusliku ärkamisaja kirjandus (Friedrich Robert Faehlmann, Friedrich Reinhold Kreutzwald, Lydia Koidula jt). Realistliku kirjanduse algus (Juhan Liiv, Eduard Vilde).

Arutlustemasid

Muistsete müütide ja rahvapärismuste kandumine kirjandusse: arhetüüpsed teemad ja motiivid, arhetüüpsed süžeed ja tegelased. Karakterite individuaalsus. Inimlikud voorused ning pahed, väärtused ja puudused.

Tegelaste eetilised sihid, sotsiaalsed ja psühholoogilised probleemid. Jumalause (kristluse) roll ühiskonnas, religioossed tõed ning konfliktid.

Rahvuskirjandus kui rahvuskultuuri kestmise tagatis. Rahvuslikud väärtused: keel ja kultuur.

Looduse kujutamine kirjanduses. Loomuliku ja haritud inimese ideaal. Mõistuse ning tunnete tasakaal ja konflikt inimeses. Igavesed väärtused ning idealistlikud unistused. Humaansed ideaalid: vabadus ja armastus. Ühiskonnaolude kriitika jne.

Mõisted

antiikkirjandus, arhetüüp, draama, dramaatika, eepika, eepos, klassitsism, kultuur, lüürika, müüt, naturalism, novell, realism, renessanss, romaan, romantism, saaga, sonett, sümbolism, utoopia, valgustus.

Terviklikult käsitletavat teosed

Õpilane loeb läbi

- 1) D. Defoe „Robinson Crusoe“ või J. Swifti „Gulliveri reisi“

- 2) F.Dostojevski „Kuritöö ja karistuse“ või L.Tolstoi „Anna Karenina“ või E.Zola „Daamide Önne“
- 3) E.Vilde „Mäeküla piimamehe“
- 4) V.Hugo „Jumalaema kiriku Pariisis“
- 5) A.Tšehhovi „Kirsiaia“
- 6) J.Liivi või L.Koidula ühe luulekogu.

3.3. Kursus „Müüt ja kirjandus“

Kursuse lühikirjeldus

Kursuse eesmärk on tutvustada kirjanduse kõige vanemat kihistust – müüte – ning näidata vana pärimuse seost ilukirjanduse ja kultuuriga. Müüdi ja kirjanduse suhetele keskendumine võimaldab avastada nende seoseid, leida ajatuud arhetüüpe nende ajalikes avaldustes, mõista intertekstuaalseid suhteid ning maailmakirjanduse ja folkloori ühtsust. Müüdi kaks poolt – loolisuus ja tunnetuslikkus – annavad hea võimaluse vanade lugude kaudu uurida väärtuste jäävust ja muutumist ajas ning mõtestada maailma oma elukogemusest lähtuvalt.

Kirjandustunnis uuritakse müütidest pärit väljendite tekkelugu, võrreldakse vanade eestlaste ja teiste vanade rahvaste maailmapilti, leitakse müütide ning uskumuste kajastusi ilu-kirjandusteostest, uuritakse võrdlevalt arhetüüpsete tegelaste või kujundite väljendust eri maade müüdi loomes ja ilukirjanduses, analüüsitakse mõnd tänapäeva müüdi tekkelugu jne. Kirjandusteoste mütopoeetilise käsitluse kõrval võib rakendada teisigi, näiteks psühho-loogilisi või semiootilisi analüüsi- ja tõlgendusvõimalusi.

Kursusega taotletakse, et õpilane:

- 1) on tuttav kirjanduse kõige vanema kihistusega;
- 2) seostab vana pärimust ilukirjanduse ja kultuuriga;
- 3) mõistab intertekstuaalseid suhteid ning maailmakirjanduse ja folkloori ühtsust;
- 4) uurib väärtuste jäävust ja muutumist ajas ning mõtestab maailma oma elukogemusest lähtuvalt.

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) kirjeldab mütoloogilisi elemente eestlaste maailmapildis;
- 2) teab eesti rahvuseepose sünnilugu ja sisu ning kultuuri- ja rahvusloolist tähtsust;
- 3) selgitab müüdi kui arhetüüpse žanri ja tänapäeva müütide olemust ning mõtestab pärimust õpitu ja iseenda kogemuse põhjal;
- 4) nimetab arhetüüpseid müüdimotiive ning leiab neid käsitletavaist ilukirjandusteoseist;
- 5) tunneb loetud müütide ja arhetüüpsete tegelastega seotud narratiive ja motiive ning leiab neid käsitletavaist ilukirjandusteoseist;
- 6) analüüsib kirjandusteoste teemat, süžeed ja tegelasi nii müüdimotiividest kui ka eetilistest ning esteetilistest väärtustest lähtuvalt;
- 7) tunneb ära ja analüüsib folkloorse pärandi kasutamist autoriloomingus ning selgitab kirjandus(teos)e tähenduse muutumist ajas;
- 8) on terviklikult läbi lugenud ja analüüsinud vähemalt neli proosa- või draamateost.

Õppesisu

Müüt, muistend, muinasjutt

Müüdi olemus. Maailma loomise müüdid ja muistendid; eri rahvaste loomismüüte; Friedrich Robert Faehlmanni müütilised muistendid. Eestlaste mütoloogiline maailmapilt: vaimud, haldjad, maa-alused, nõiad, targad, triksterid, vanapagan jt üleloomulikud olendid. Alusteoseid: Matthias Johann Eisen „Eesti mütolooia“, Karl Kello „Draakoni märgi all“, Hasso Krull „Loomise

mõnu ja kiri", Lennart Meri „Hõbevalge” jt Felix Oinas „Tuul heidab magama”, August Kitzberg „Libahunt”, Aino Kallas „Hundimõrsja”, Andrus Kivirähk „Mees, kes teadis ussisõnu”. Muinasjutt kui kirjanduse ja müüdi vahelüli, kunstmuinasjutt: Anna Sakse „Lillemuinasjutud”, Oscar Wilde „Õnnelik prints”. Muinasjutu dekonstrueerimine: Paul-Eerik Rummo „Tuhkatriinumäng”, Jaan Kaplinski „Kaks päikest”. Võrdlev mütoloogia: rändmotiivid. Kunstnikumüüt: kirjanik kui Looja.

Pärimus kirjanduses

Eepiline minevik. Sumeri „Gilgameš”. Vana-Kreeka müüdid ja nende töötlused: Sophokles „Kuningas Oidipus”, Albert Camus „Sisyphose müüt”. Piibli müüdid ja nende töötlused: keskaegne draama „Aadama mäng”, Dante Alighieri „Jumalik komöödia”, Ain Kalmus „Juudas”, Marie Under „Tuudaimimarjad”. Eepos: Homeros „Ilias”, „Odüsseia”. Keskaegsed kangelaseeposed: „Vanem Edda”, „Rolandi laul”, „Laul minu Cidist”, „Nibelungide laul”, „Beowulf”. Rahvuseeposed: Elias Lönnrot „Kalevala”, Friedrich Reinhold Kreutzwald „Kalevipoeg”. „Kalevipoja” motiivid luules ja proosas. Argimütoloogia ja rahvapärimus. Müüt kirjanduses ja tänapäeva kultuuris (ideoloogias, massikultuuris; positiivsed ja negatiivsed eeskujud). Friedebert Tuglas „Maailma lõpus”, Mati Unt „Argimütoloogia”.

Pärimuse mõtestamine

Arhetüüp ja arhitekt. Arhetüüpsed teemad ja motiivid: leping kuradiga, ohverdamine, lahkumine kodunt, ohtuderikas vaimse kasvamise teekond ja kojujõudmine, saatus ja õnn jt. Vastandite võitlus: ilus ja inetu, hea ja kuri, põrgu ja paradiis, armastus ja kättemaks, süüd ja surm, õitseng ja hääbumine, kangelaslikkus ja kuritöö jm. Arhetüüpsed müüdimotiivid: kangelase eriline süüd, päritolu, vägiteod, ohud teel, surm, elu pärast surma. Arhetüüpsed tegelasi: Odysseus, Achilleus, Narkissos, Pygmalion, Sisyphos, Oidipus, Kain, Taavet, Koljat, Magdalena, Juudas, Ahasveerus, Hamlet, Faust, Robinson Crusoe, Gulliver, don Quijote, Don Juan, Casanova, Dracula jt; kurat, libahunt, kratt, hiiud, näkk, ingel, vaeslaps, Kalevipoeg, Vanapagan jt. Arhetüüpsed sümbolid ja kujundid: ring, rist, labürint, kolmjalg, kaheksakand, ilmapuu, välg, taevatäht, päikesevanker, jumalikud kaksikud jt; valge laev, sinilind, (sõnajala)õis, lahtised allikad, õnnemaa, paradiis, põrgu jm. Intertekstuaalne lähenemisviis: teose avamine teiste tekstide vormilisel või sisulisel taustal.

Mõisted

Argimütoloogia, arhetüüp (arhetüüpne teema, motiiv, kujund, tegelane, süžee), arhitekt, eepos, intertekstuaalsus, kangelaseepos, kunstmuinasjutt, muistend, mütoloogia, müüt, pärimus, rahvuseepos.

Terviklikult käsitletavat teosed

Õpilane loeb läbi :

- 1) Sophoklese „Kuningas Oidipuse“
- 2) J.W. Goethe „Fausti“ I osa
- 3) F. Tuglase „Maailma lõpus“
- 4) H. Hesse „Stepihundi“

3.4. Valikkursus „Draama ja teater”

Kursuse lühikirjeldus

Õppe vältel loetakse ning analüüsitakse draamateoseid, vaadatakse ja mõtestatakse ühiselt teatrietendusi ning täidetakse lihtsamaid dramatiseerimisülesandeid. Kursuse jooksul omandatakse nii teoreetilisi teadmisi kui ka praktilisi oskusi. Teatriajalugu hõlmab pelgalt väikese osa kogu kursuse

mahust, kuid on nüüdisteatri mõistmise seisukohalt siiski vajalik. Põhitähelepanu pööratakse draama olemuse ja teatritegemise spetsiifika selgitamisele ning etenduse analüüsile. Võimaluse korral on soovitatav käia professionaalses teatris, kuid analüüsiks sobib ka kooliteatri etendus. Et tutvuda eesti teatriklassikaga, võib kasutada arhiivisalvestusi. Teater on olemuselt erinevate kunstiliikide sulam, ühendades muusika, tantsu, kirjanduse, (video)filmi ja kujutava kunsti, mis võimaldab lõimida kursust kunsti- või muusikaõpetusega. Eraldi pööratakse valikkursuses tähelepanu eesti teatri kujunemisele ja praegusele arengule.

Õppe- ja kasvatuseesmärgid

Kursusega taotletakse, et õpilane mõistab draamakunsti põhialuseid ja teatri tähendust meie kultuuris.

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) eristab peamisi draamažanre, nimetab nende tunnuseid ja olulisemaid draamateoseid;
- 2) on lugenud läbi ühe draamateose ning analüüsib selle kompositsiooni ja tegelasi;
- 3) tunneb näitekirjanduse ja teatri põhimõisteid;
- 4) leiab seoseid kirjanduse, teatri, kujutava kunsti ja teiste meediumide vahel;
- 5) määrab lavastuse stiili, arvestades nii lavastaja, muusikakujundaja, kunstniku, valgus- ja kostüümikunstniku tööd kui ka näitlejate mängu;
- 6) arutleb teatrietenduse üle, hindab selle väärtusi, analüüsib kujundikeelt ning sõnastab oma vaatamiskogemuse;
- 7) kirjutab teatriarvustuse, rakendades õpitud mõisteid ja mõtestades lavastuses kasutatud teatrimärke;
- 8) teab olulisemaid tähiseid eesti teatri ajaloost;
- 9) on külastanud õppeperioodi vältel vähemalt kaht teatrietendust või vaadanud nende salvestusi;
- 10) seostab lavastust nii võrdlevalt kui ka eristavalt tänapäeva eluolu ja -nähtustega, iseenda ning üldinimlike probleemide ja väärtustega.

Õppesisu

Draama olemus

Näidend. Draama mõiste. Tegelasõne: dialoog ja monoloog, repliik ja remark. Tegelase analüüs: muutumatu ja muutuv tegelane, avatud ja suletud tegelane. Näitleja rolliloome. Draama keskendatus inimestevahelisele suhtlemisele ning elu teatraalsusele. Draamateose aeg ja ruum. Konflikt, intriig ja probleem. Draamateose kompositsioon. Vaatus, stseen.

Dramaatika žanrid

Dramaatika põhižanrid: tragöödia, komöödia, draama, tragikomöödia. Ajaloolised žanrid: liturgiline draama, müsteerium, moralitee, miraakel. *Commedia dell' arte* ja tänapäeva improvisatsiooniline teater. *Performance* ja *happening*. Farss, jant ja sketš. Koomika liigid: situatsiooni-, karakteri- ja sõnakoomika. Kuuldemäng ja lugemisdraama. Sõnadeta lavastus. Tantsulavastus. Muusikalavastus.

Teatri tähendus ja funktsioonid

Lavastajatöö. Teater kui kollektiivne kunst: lavastaja, näitleja, muusikakujundaja, kunstniku, valguskunstniku ja kostüümikunstniku roll lavastuse valmimisel. Kirjanduse ja teatri suhted: dramatiseering, stsenaarium, libreto, lavastus, etendus. Lavastuse stiil ja atmosfäär. Etenduse vastuvõtt ja teatrikriitika. Teatriarvustus.

Eesti teatri ajalugu

Lydia Koidula ja August Wiera teater. Kutselise teatri süünd. Karl Menning. Estonia teatri ja

Draamateatri asutamine. Hommikteater. Lavastajad: Andres Särev, Kaarel Ird, Voldemar Panso, Jaan Tooming, Mati Unt, Merle Karusoo, Elmo Nüganen, Tiit Ojasoo. Nüüdisteater. Repertuaariteater ja projektiteater.

Mõisted

Commedia dell' arte, dialoog, draama, dramatiseering, etendus, farss, *happening*, intriig, jant, karakter, karakterikoomika, komöödia, konflikt, kuuldemäng, lavastus, liturgiline draama, lugemisdraama, miraakel, monoloog, moralitee, müsteerium, *performance*, projektiteater, remark, repertuaariteater, repliik, situatsioonikoomika, sketš, stseen, stsenaarium, sõnakoomika, tragikomöödia, tragöödia, vaatus.

Käsitletavaid draamateoseid

Merle Karusoo „Meie elulood“ ; August Kitzberg „Kauka jumal“; Mart Kivastik „Külmetava kunstniku portreed. Viinistu triloogia“; Andrus Kivirähk „Eesti matus“; Lydia Koidula „Säärane mulk ehk Sada vakka tangusoola“; Jaan Kruusvall „Pilvede värvid“; Madis Kõiv „Tagasitulek isa juurde“; Oskar Luts „Tagahoovis“; Hugo Raudsepp „Mikumärdi“; Paul-Eerik Rummo „Tuhkatriinumäng“; Juhan Smuul „Polkovniku lesk ehk Arstid ei tea midagi“; Anton Hansen Tammsaare „Juudit“ ; Jaan Tätte „Ristumine peateega ehk Muinasjutt kuldsest kalakesest“ ;Mati Unt „Phaeton, Päikese poeg“; Eduard Vilde „Tabamata ime“.

Terviklikult käsitletavad teosed

Õpilane loeb läbi :

- 1) A.Kitzbergi „Kauka jumala“
- 2) E.Vilde „Tabamata ime“

Füüsiline õpikeskkond

1. Õppekomplektid kõigi kursuste tarbeks.
2. Kursuste õppimisel vajalikud tekstikogumikud (lugemikud, valikkogud) ning kirjandusteosed.
3. Kursuste õppimisel vajalikud CD-d (luule ja proosa audioraamatud, eesti luule lauludes, kuuldemängud jms).
4. Kursuste õppimisel vajalikud DVD-d (filmid kirjanikest ja kirjandusüritustest, kirjandusteostel põhinevad lavastused).
5. Kättesaadavad on kirjanduse õppimisel vajalikud interaktiivsed õpikeskkonnad ning võrguväljaanded.

11.klassi kohustuslikud kursused:

„Kirjanduse põhiliigid ja žanrid“

„20. sajandi kirjandus“

Sotsiaal- ja humanitaarsuuna valikkursus „Kirjandus ja film“

Õpitulemused

3.5. Kursus „Kirjanduse põhiliigid ja žanrid“

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) eristab õppematerjalidele toetudes kirjandusvoole, põhiliike ja -žanre ning analüüsib teoseid liigi- ja žanritunnuste põhjal;
- 2) toob näiteid romaani alaliikide, autorite ning teoste kohta;
- 3) nimetab käsitletud proosa- ja draamateoste teemasid, probleeme ning ideid, analüüsib tegelasi ja nende suhteid, loob seoseid nüüdisajaga ning tsiteerib ja refereerib oma väidete kinnitamiseks teksti;
- 4) nimetab luuleteksti žanri, teema ja põhimotiivid, sõnastab selle mõtte ning analüüsib keele- ja kujundikasutust;
- 5) kasutab tekstianalüüsis vajalikke mõisteid ja kujundeid;
- 6) on läbi lugenud ning analüüsinud neli eesti või maailmakirjanduse proosa- või draamateost.

Õppesisu

Ilukirjanduse põhiliigid ja žanri mõiste

Ilukirjanduse põhiliigid. Lüüriliste, eepiliste ja dramaatiliste tekstide olemus. Žanri mõiste. Kirjandusvoolu ja -žanri stiil. Kirjandusteose stiil kui mõtte ühtsus ja väljendusvahendite korrastatus.

Ilukirjanduse põhiliigid ja žanri mõiste. Ilukirjanduse põhiliigid. Lüüriliste, eepiliste ja dramaatiliste tekstide olemus. Žanri mõiste. Kirjandusvoolu, -žanri ja -teose stiil.

Eepika. Romaan, novell, jutustus, miniatuur. Valik romaane kirjandusvoolude järgi. Romantiline romaan: Emily Jane Brontë „Vihurimäe“ või Prosper Mérimée „Carmen“ jt. Realistlik romaan: Honoré de Balzac „Isa Goriot“, Fjodor Dostojevski „Kuritöö ja karistus“, Anton Hansen Tammsaare „Tõde ja õigus“ jt. Maagilis-realistlik romaan: Gabriel García Márquez „Sada aastat üksildust“, Toni Morrison „Armas“ jt. Modernistlik romaan: Franz Kafka „Metamorfoos“, Karl Ristikivi „Hingede öö“ jt. Postmodernistlik romaan: John Fowles „Maag“, Kurt Vonnegut „Tapamaja, korpuse viis“, Mati Unt „Sügisball“ jt.

Valik romaane alaliikide järgi. Kujunemisromaan: Jack London „Martin Eden“, August Gailit „Ekke Moor“ jt. Ajalooline romaan: Jaan Kross „Keisri hull“, Mats Traat „Tants aurukatla ümber“ jt. Psühholoogiline romaan: Virginia Woolf „Tuletorni juurde“, Eduard Vilde „Mäeküla piimamees“, Gert Helbemäe „Ohvrilaev“ jt. Armastusromaan: Knut Hamsun „Victoria“, Mats Traat „Inger“ jt.

Novell (Giovanni Boccaccio, Anton Tšehhov, Edgar Allan Poe, William Faulkner, Thomas Mann, Jorge Luis Borges; Jaan Oks, Friedebert Tuglas, Arvo Valton, Ervin Õunapuu jt). Miniatuur (Friedebert Tuglas, Anton Hansen Tammsaare jt).

Elulooraamatud näitlejate, kunstnike, sportlaste jt kohta.

Lüürika ja lüroepika. Ballaad, epigramm, haiku, ood, piltluule, poeem, sonett, valm. Vabavärss. Valik autoreid: Francesco Petrarca, William Shakespeare, Marie Under, Henrik Visnapuu, Bernard Kangro, Betti Alver, Heiti Talvik jt. Jaan Kross, Artur Alliksaar, Jaan Kaplinski, Paul-Eerik Rummo, Viivi Luik, Hando Runnel, Juhan Viiding jt.

Dramaatika. Tragöödia, komöödia, draama, tragikomöödia. Valik autoreid ja teoseid: William Shakespeare „Hamlet“, Anton Hansen Tammsaare „Juudit“, Molière „Tartuffe“, Andrus Kivirähk „Voldemar“, Johann Wolfgang Goethe „Faust“ (I osa), Henrik Ibsen „Nukumaja“ või „Metspart“ jt.

Valik käsitletavaid mõisteid: ajalooline romaan, ballaad, draama, dramaatika, eepika, epigramm, haiku, jutustus, komöödia, kujunemisromaan, lüroepika, lüürika, maagilis-realistlik romaan, miniatuur, modernism, novell, ood, piltluule, poeem, postmodernism, psühholoogiline romaan, realism, romaan, romantism, sonett, tragikomöödia, tragöödia, vabavärss, valm.

Lüürika ja lüroepika

Ballaad, epigramm, haiku, ood, piltluule, poeem, sonett, valm. Salmidega ja salmideta luule.

Vabavärss. Sonett: Francesco Petrarca, William Shakespeare, Marie Under, Henrik Visnapuu, Modernistlik luule: Betti Alver, Heiti Talvik jt. Vabavärss: Jaan Kross, Artur Alliksaar, Jaan Kaplinski, Paul-Eerik Rummo jt. Laululine luule: Viivi Luik, Hando Runnel, Juhan Viiding jt.

Dramaatika

Tragöödia, komöödia, draama, tragikomöödia. Draama alaliigid: karakterdraama, psühholoogiline draama, olmedraama, ideedraama, ajalooline draama.

Tragöödia: William Shakespeare „Hamlet” .

Komöödia: Molière „Tartuffe” .

Draama: Henrik Ibsen „Nukumaja” .

Mõisted

Ajalooline romaan, ballaad, draama, dramaatika, eepika, eepos, epigramm, haiku, jutustus, komöödia, kujunemisromaan, lüroepika, lüürika, maagilis-realistlik romaan, miniatuur, modernism, novell, ood, piltluule, poem, postmodernism, psühholoogiline romaan, realism, romaan, romantism, sonett, sümbolism, tragikomöödia, tragöödia, vabavärss, valm.

Terviklikult käsitletavat teosed

Õpilane loeb läbi :

- 1) A.H.Tammsaare „Tõe ja õiguse“ I osa
- 2) H.de Balzaci „Isa Goriot“
- 3) M.Undi „Sügisballi“
- 4) W.Shakespeare'i „Hamleti“.

3.6. Kursus „20. sajandi kirjandus”

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) iseloomustab õppematerjalidele toetudes 20. sajandi kirjanduse tähtsamaid voole ja žanre ning autoreid ja nende teoseid;
- 2) nimetab 20. sajandi eesti kirjanduse tähtsamaid perioode, kirjanduslikke rühmitusi, olulisemaid autoreid ja nende teoseid;
- 3) seostab 20. sajandi eesti kirjandust Euroopa kirjanduse perioodide, voolude ja suundadega,
- 4) on läbi lugenud ja analüüsinud vähemalt neli 20. sajandi proosa-, luule- või draamateost eesti või maailmakirjandusest, tunneb teoste ning nende autorite kohta üldises kultuuri- ja kirjandusloos.

Õppesisu

Õppesisu

Temaatika. 20. sajandi maailmakirjanduse voolud ja suunad. Modernistlik luule. Aleksandr Blok, Vladimir Majakovski, Thomas Stearns Eliot, Federico García Lorca, Anna Ahmatova jt.

20. sajandi eesti luule. Noor-Eesti, Siuru, Tarapita, Arbujad. Gustav Suits, Ernst Enno, Villem Ridala, Marie Under, Henrik Visnapuu, Betti Alver, Heiti Talvik, Kalju Lepik või Bernard Kangro, Ilmar Laaban, Andres Ehin, Ain Kaalep, Artur Alliksaar, Juhan Viiding, Paul-Eerik Rummo, Jaan Kaplinski, Hando Runnel, Viivi Luik, Doris Kareva, Indrek Hirv jt.

Modernistlik proosa. James Joyce, Franz Kafka, Marcel Proust, Knut Hamsun, Herman Hesse, Virginia Woolf, William Faulkner, Mihhail Bulgakov, Vladimir Nabokov, Kurt Vonnegut, Jerome David

Salinger, Mika Waltari, Ernest Hemingway, Erich Maria Remarque, F. Scott Fitzgerald, Jean-Paul Sartre, Albert Camus.

Maagiline realism, postmodernism. Jorge Luis Borges, Gabriel García Márquez, Milan Kundera, Umberto Eco, Günter Grass jt.

20. sajandi eesti proosa. Friedebert Tuglas, Jaan Oks, Peet Vallak, August Gailit, Anton Hansen Tammsaare, Gert Helbemäe, Ain Kalmus, Bernard Kangro, Albert Kivikas, August Mäik, Karl Ristikivi, Ilmar Talve, Valev Uibopuu, Arved Viirlaid, Helga Nõu, Mats Traat, Jaan Kross, Mati Unt, Arvo Valton, Mihkel Mutt jt.

Modernistlik draama. Maurice Maeterlinck, Luigi Pirandello, Bertolt Brecht, Samuel Beckett, Eugène Ionesco, Tennessee Williams, Edward Albee jt.

20. sajandi eesti draama. Eduard Vilde, August Kitzberg, Oskar Luts, Anton Hansen Tammsaare, Juhan Smuul, Enn Vetemaa, Jaan Kruusvall, Madis Kõiv jt.

Valik arutlusteemasid. Kirjandus kui inimkonna ja tema kultuuri peegelpilt. Murrangulised pöörded ühiskonnas, nende kajastused kirjanduses. Kirjanduse rahvuslik, euroopalik ja individuaalne alge. Teksti ja tegelikkuse suhte muutumine. Elutõde ja kunstitõde. Kirjanduslikud sisu- ja vormiekspereimendid, vastuhakk traditsioonidele. Huvi müstilise, ilusa ja erakordse vastu. Kirjanduse aines: elamused, kogemused, aimused, unenäod. Muistsete müütide ja rahvapärimeste kandumine kirjandusse. Nüüdisaegsed müüdid. Folkloorne pärand autoriloomingus. Filosoofia ja kirjanduse läbipõimutus. Vaba ja reeglistatud kirjandus. Kirjandus ning tsensuur. Loomisprotsessi ja inimese sisemaailma kujutamine. Kirjandus olemise kehtestajana, maailma muutja ning rikastajana. Kirjandus ja ühiskondlik-poliitilised vastuolud. Inimpsüühika kujutamine, eksistentsi piirulud. Erandlikud ja tavapärased olukorrad; koomika, traagika, dramatism ning tragikoomika. Inimese suhe loodusega. Naine mehekeskses ühiskonnas. Kirjandus ja vähemused. Mineviku ja nüüdisaja probleemide põimimine. Põlvkondlikud püüdlused ning ideaalid. Rahvuslik identiteet ja globaliseeruv maailm. Keele ja stiili ilu. Kirjandus kui mäng. Kirjandus kui provokatsioon. Kirjaniku positsioon ning vastutus ühiskonnas. Kirjaniku ja lugeja vahekorra muutumine. Teksti ja lugeja vahekorra muutumine. Euroopa kirjandus eetiliste ning humanistlike väärtuste ja hoiakute kujundajana. Eesti ja maailmakirjanduse vahelisi paralleele ning võrdlusi jt.

Mõisted: absurdidraama, absurditeater, akmeism, avangardism, eksistentsialism, ekspressionism, futurism, grotesk, imażism, impressionism, kadunud põlvkond, kassetipõlvkond, maagiline realism, modernism, pagulaskirjandus, postmodernism, sümbolism, sürrealism, uusromantism.

Terviklikult käsitletavat teosed

Õpilane loeb läbi :

- 1) K. Hamsuni „Maa õnnistus“
- 2) J. Kross „Keisri hull“
- 3) M. Traat „Tants aurukatla ümber“
- 4) K. Ristikivi üks romaani.

3.7. Valikkursus „Kirjandus ja film“

Kursuse lühikirjeldus

Kursus keskendub kirjanduse ja filmi kokkupuutepunktile. Kuna süsteemne filmiõpetus üldjuhul nii põhikoolis kui ka gümnaasiumis puudub, antakse kursuse jooksul õpilastele esmane ülevaade sellest,

kuidas film tänapäeval valmib. Kursuse põhiohk on filmikeele (poetika) õpetamisel, mis on omakorda kursuse alateema „Film kui kirjandusteose tõlgendus“ vältimatu alus.

Et anda ülevaade filmikunsti olemusest, õpetada filmi- ja kirjandusteose ühe- ja erilaadse poetika mõistmist, vajab õpetaja tunni organiseerimiseks piisavalt visuaalset õppematerjali (filmilõike linateose valmistamise etappidest, lähivaatluseks filmide ja kirjandusteoste katkendeid jms), ent ka tänapäevaseid tehnavahendeid (videoprojektorit, arvutit vm multimeediavahendeid). Soovitav on mõne lihtsama filmimonteerimisprogrammi abil monteerida ka kaadreid, et paremini mõista filmikujundi olemust. Kursuse jooksul käsitletavat tervikteost (nii filmid kui ka kirjandusteosed) valib õpetaja, õpilastel on soovitatav enne filmi vaatamist läbi lugeda vastav kirjandusteos.

Õppe- ja kasvatuseesmärgid

Kursusega taotletakse, et õpilane:

- 1) omab põhiteadmisi filmi olemusest ja vastuvõtust ning mõjust vaatajale;
- 2) tajub filmikeele poetikat kirjandusteoste tõlgendamisel.

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) kirjeldab üldjoontes filmi valmistamise käiku;
- 2) tunneb filmi peamisi poetikavõtteid;
- 3) mõistab filmikujutise tinglikkust, filmikujundit kui tähenduse kandjat, režissööri autorihoiakut ja sõnumit;
- 4) võrdleb kirjandusteost ning selle põhjal valminud filmi, lähtudes filmi- ja kirjanduse poetikast;
- 5) arutleb filmi ja kirjandusteose esteetika ning seal väljendatud eetiliste väärtushinnangute üle, sõnastab oma vaatamis- ja lugemiskogemuse;
- 6) kirjutab kirjandusteose katkendi põhjal lühistsenaariumi ning kadreerib selle;
- 7) kirjutab filmiarvustuse, kasutades kursuse jooksul õpitut ning hinnates filmis ja kirjandusteoses esil või varjul olnud väärtusi;
- 8) tunneb peamisi filmiliike ja iseloomustab filmikunsti arengusuundi;

teab eesti kirjanduse ainetel valminud väärtfilme

Õppesisu

Filmi loominguline meeskond ja valmistamine. Stsenaariumi periood: osalevad stsenarist, režissöör, produtsent; tulem: valmis stsenaarium. Stsenaariumi etapid: ideekavand (sünopsis), arendus, stsenaariumi variandid. Süžeeeliinid ja areng: proloog, ekspositsioon, sõlmitus, intriig, kulminatsioon, lahendus, epiloog.

Filmimise ettevalmistus: osalevad režissöör, operaator, kunstnik, produtsent; tulem: filmi lavastusprojekt. Režiisenaarium ja kadreering, lavastusprojekt kui filmi mudel. Näitlejate valik ja näitlejaproovide filmimine. Võttekohtade otsimine ning dekoratsioonide plaanimine.

Võtteperiood: osaleb kogu filmirühm; tulem: filmitud materjal. Meeskonnatöö filmi võtteperioodil. Režissööri osa filmirollide kujundamisel. Liikuv kaamera: panoraamid, peale- ja ärasõit. Rakurss (võttepunkt). Stoppkaader ja aegluup. Varjatud kaamera. Kombineeritud võtted. Valgus, värv ja heli. Duublid ja variandid. Produtsendi roll filmi loomisel. Autorifilm ning produtsendifilm.

Järeltootmine: osalevad režissöör, monteerija, helirežissöör, operaator, produtsent; tulem: valmis film. Filmi lõplik sünd montaažis. Monteeritud filmi värvikorrektsioon. Helilooja töö. Audiovisuaalse terviku tekkimine.

Filmipoetika ja -esteetika. Tinglikkus filmis. Kinematograafiline nägemine ja mõtlemine. Filmikujund kui kunstiline üldistus. Filmi poetikavõtted: metafoor, sümbol, allegooria, hüperbool, personifikatsioon. Assotsiatiivne mõtlemine kui filmipoetika mõistmise eeldus. Illustratiivsus – nähtuste poeetilise avamise vastand. Poetikavõtete kasutamine filmis ning kirjanduses. Mustvalge ja värvifilm.

Kaader ja plaan. Kaader kui katkestamata filmivõte. Kaadri kompositsioon. Montaaž kui uute ajalis-ruumiliste ja emotsionaalsete suhete loomise viis. Filmi süžee ning faabula. Kaadrisisene ja kaadritevaheline montaaž. Montaaži rütm. Detailid. Montaaži fraas, stseen, episood. Sündmuste olustikulis-loogiline, assotsiatiiv-kujunduslik, paralleel- ja temaatiline montaaž. Montaaži elementide, st kaadrivahetuse leidmine kirjandusteosest, proosalõigu, episoodi või stseeni põhjal kadreeringu tegemine.

Filmi kokkupuuteid kirjanduse, kujutava kunsti, arhitektuuri, teatri ja muusikaga. Filmikeele intertekstuaalsus. Muusika kui helifilmi dramaturgiline komponent. Muusika ja emotsioonide kujundamine. Paus, muusika ja tegevuse kontrapunkt, unisoon, juhtmotiiv, mürad.

Tänapäeva filmikunsti jooni ja suundi. Uue filmikeele otsingud. Filmiliikide ja žanride segunemine ning uute kujunemine. Dokumentaalsus mängufilmis. Tõsielufilmi poeetikavõtted. Kommertsfilmi olemus ja ideoloogiline funktsioon. Väärtfilm. Nüüdisaegne poliitiline film ja propagandafilmid. Rahvusvahelised filmifestivalid.

Film kui kirjandusteose tõlgendus. Filmi ja kirjanduse suhted. Eesti ja maailmakirjanduse klassika ainetel valminud filme. Kirjandusteost illustreeriv ekraniseering ning kirjandusteose loominguiline töötlus. Üht ja sama kirjandusteost erinevalt tõlgendavad filmid. Kirjandusteoste põhjal valminud väärtfilme. Kirjandusteose ja filmi võrdlev analüüs. Filmikriitika. Filmiretsensiooni kirjutamine.

Mõisted: autorifilm, detail, dramaturgia, duubel, filmikriitika, filmipoeetika, filmiretsensioon, kaader, kommertsfilm, montaaž, motiiv, plaan, produtsendifilm, rakurss, režissöörifilm, stsenaarium, süžee, väärtfilm.

Käsitletavaid filme ja kirjandusteoseid

- 1) „Indrek”, režissöör Mikk Mikiver. Tallinnfilm, 1975. Anton Hansen Tammsaare romaani „Tõde ja õigus” II osa põhjal.
- 2) „Karu süda”, režissöör Arvo Iho. „Faama Film” ja „Cumulus Projekt”, 2001. Nikolai Baturini samanimelise romaani ainetel.
- 3) „Kolme katku vahel”, režissöörid Virve Aruoja, Jaan Tooming. ETV, 1970. Jaan Krossi samanimelise romaani ainetel.
- 4) „Kõrboja peremees”, režissöör Leida Laius. Tallinnfilm, 1979. Anton Hansen Tammsaare samanimelise romaani ainetel.
- 5) „Mina olin siin”, režissöör René Vilbre. Studio Amrion, 2008. Sass Henno samanimelise jutustuse põhjal.
- 6) „Nimed marmortahvil”, režissöör Elmo Nüganen. OÜ Taska Productions, 2002. Albert Kivika samanimelise romaani ainetel.
- 7) „Nipernaadi”, režissöör Kaljo Kiisk. Tallinnfilm, 1983. August Gailiti „Toomas Nipernaadi” ainetel.
- 8) „Põrgupõhja uus Vanapagan”, režissöörid Grigori Kromanov, Jüri Müür. Tallinnfilm, 1964. Anton Hansen Tammsaare samanimelise romaani ainetel.
- 9) „Sügisball”, režissöör Veiko Õunpuu. Kuukulgur Film, 2007. Mati Undi samanimelise lühiromaani ainetel.
- 10) „Ukuaru”, režissöör Leida Laius. Tallinnfilm, 1973. Veera Saare samanimelise romaani ainetel.
- 11) „Viimne reliikvia”, režissöör Grigori Kromanov. Tallinnfilm, 1969. Eduard Bornhöhe jutustuse „Vürst Gabriel ehk Piritä kloostri viimased päevad” ainetel.

Terviklikult käsitletavad teosed

Õpilane loeb läbi ja vaatab kirjandusteose põhjal valminud filmi:

- 1) A.H. Tammsaare „Põrgupõhja uus Vanapagan”
- 2) S. Henno „Mina olin siin”

Füüsiline õpikeskkond

1. Õppekomplektid kõigi kursuste tarbeks.
2. Kursuste õppimisel vajalikud tekstikogumikud (lugemikud, valikkogud) ning kirjandusteosed.
3. Kursuste õppimisel vajalikud CD-d (luule ja proosa audioraamatud, eesti luule lauludes, kuuldemängud jms).
4. Kursuste õppimisel vajalikud DVD-d (filmid).
5. Kättesaadavad on kirjanduse õppimisel vajalikud interaktiivsed õpikeskkonnad ning võrguväljaanded.

12.klassi kohustuslikud kursused:

„Uuem kirjandus“

„Kirjandusteose analüüs ja tõlgendamine“

Sotsiaal- ja humanitaarsuuna valikkursus „Kirjandus ja ühiskond“

3.8. Kursus „Uuem kirjandus“

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) nimetab tähtsamaid uuema eesti kirjanduse autoreid ja nende teoseid, tunneb nüüdiskirjanduse peamisi arengusuundi;
- 2) oskab analüüsida uuemat kirjandust, kirjeldab sõnavaliku eripära ning stiili seoseid teksti sõnumiga, kujundab oma arvamuse ja loob seoseid varem loetuga;
- 3) seostab loetut tänapäeva eluolu ja nähtustega, iseenda, ühiskondlike ning üldinimlike probleemide ja väärtustega;
- 4) on läbi lugenud ja analüüsinud vähemalt neli luule-, proosa- või draamateost eesti või maailmakirjandusest.

Õppesisu

Eesti nüüdisluule. Luule sisulised, vormilised ja keelelised muutused. Priidu Beier, Merca, Liisi Ojamaa, Villu Tamme, Tõnu Trubetsky, Kauksi Ülle, Jan Rahman, Karl Martin Sinijärv, Kivisildnik, Contra, Hasso Krull, Kalju Kruusa, Aare Pilv, Ott Arder, Peep Ilmet, Leelo Tungal, Jaan Tätte, Aapo Ilves, Toomas Liiv, Kalev Keskküla, Asko Künnap, Jürgen Rooste, Kristiina Ehin, Maarja Kangro, Igor Kotjuh, François Serpent (fs), Triin Soomets, Elo Viiding, Tõnu Õnnepalu jt.

Luulenäiteid uuemast maailmakirjandusest. Guntars Godiņš, Harvey Lee Hix, Juris Kronbergs, Lassi Nummi, Wisława Szymborska jt.

Eesti nüüdisproosa. 1990. aastate alguse muutused ühiskonnas ja kirjanduselus. Kirjanduse roll tänapäeva ühiskonnas. Viivi Luik, Mati Unt, Peeter Sauter, Jaan Undusk, Tõnu Õnnepalu, Ene Mihkelson, Nikolai Baturin, Andrus Kivirähk, Mihkel Mutt, Kaur Kender, Jüri Ehlvest, Mehis Heinsaar, Ervin Õunapuu, Jan Kaus, Eeva Park, Tarmo Teder, Tiit Aleksejev, Indrek Hargla, Rein Raud, Mari Saat, Matt Barker, Armin Kõomägi, Urmas Vadi, Jaan Kaplinski, Tõnu Õnnepalu.

Proosat uuemast maailmakirjandusest. Michael Cunningham, Jostein Gaarder, Nick Hornby, Peter Høeg, Nora Ikstena, Jean-Marie Gustave Le Clézio, Daniel Kehlmann, Hanif Kureishi, Doris Lessing, Cormack McCarthy, Ian McEwan, Toni Morrison, Haruki Murakami, Sofi Oksanen, Orhan Pamuk, Viktor Pelevin, Arundhati Roy, Jeanette Winterson jt.

Eesti nüüdisdraama. Uued teemad ja vaatepunktid näitekirjanduses. Madis Kõiv, Mart Kivastik, Andrus Kivirähk, Jaan Tätte, Loone Ots, Jaan Undusk, Urmas Lennuk, Urmas Vadi.

Uuem draama maailmakirjanduses. Harold Pinter, Tom Stoppard jt.

Arutlustemasid. Kirjanduse mitmekesisustumine ja uuenedmine. Ideoloogiad, moraal ja esteetika ümberhinnangute keerises. Uuem kirjandus ning klassikaline iluõiste. Kirjandus ja ühiskonna valupunktid. Nüüdiskirjandus ning ajalugu. Kirjanduse rahvuslik, euroopalik ja individuaalne alge. Kirjanduse rahvuslikkus ja rahvusõlesus. Kirjanduse uued väljendusvahendid. Kirjandus kui õhiskondlik või keeleline provokatsioon. Kirjandus ja postmodernism. Kirjandus ja elektrooniline meedia. Kirjandus ja meelelahutus. Kirjandus kui otsing ja mäng. Reaalsuse ning fantastika põimumine, astumine tundmatusse maailma. Inimese ja maailma suhte kajastusi. Kirjandus kui piiride avardamine. Kirjandus teise kogemuse vahendajana. Euroopa kirjandus eetiliste ja humanistlike väärtuste ning hoiakute kujundajana. Eesti ja maailmakirjanduse vahelisi paralleele ning võrdlusi. Eesti kirjandus maailmas jt.

Mõisted: absurdikirjandus, arvustus, etnofuturism, grotesk, hittkirjandus, intertekstuaalsus, ironia, kultuskirjandus, küberkirjandus, memuaarid, paroodia, postmodernism, punkluule, vabavärss, veebikirjandus.

Terviklikult käsitletavat teosed

Õpilane loeb läbi :

- 1) M. Muti „Rahvusvahelise mehe“ või A. Kivirähki „Rehepapi“ või K. Kenderi „Yuppiejumala“
- 2) V. Luige „Seitsmenda rahukevade“ või „Ajaloõ ilu“
- 3) S. Oksaneni „Puhastuse“
- 4) Ühe uudiskirjanduse teose või luulekogu.

3.9 Kursus „Kirjandusteose analüüs ja tõlgendamine“

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) on tutvunud vähemalt kolme kirjaniku loomingulooga, mõistab nende loomingu tähtsust kultuuri- ja kirjandusloos ning iseloomustab autorite stiili;
- 2) analüüsib ja tõlgendab loetud proosateoste sisu- ja vormivõtteid: nimetab teema, sõnastab probleemi ning peamõtte, iseloomustab tegevusaega ja -kohta, jutustaja vaatepunkti, tegelaste suhteid, olustikku, sündmustikku ning kompositsiooni;
- 3) analüüsib ja tõlgendab loetud luuletuste sisu ja vormivõtteid: nimetab teema ning põhimotiivid, iseloomustab vaatepunkti, kujundi- ja keelekasutust, riimi, rütmi ja salmilisust, kirjeldab meeleolu ning sõnastab mõtte;
- 4) on läbi lugenud ja analüüsinud vähemalt kolm pikemat proosateost, lisaks novelle eesti ja välisautoritelt ning õhe eesti autori luulekogu.

Õppesisu

Õppesisu

Autorikeskne vaatenurk kirjandusele. Autori ja teose seosed, elu- ja loominguloolisus. Autori maailmavaade, selle kujunemine konkreetseis õhiskondlikes oludes ja avaldumine tema teostes. Autori koht ajastus, rahvuskirjanduses. Kirjandus kui kirjaniku elu ja keskkonna peegeldus. Omaelulooline kirjutamine.

Lugejakeskne vaatenurk kirjandusele. Kirjandusteose ja lugeja suhe. Lugejaõskused. Tegelik lugeja: tema isiklik elukogemus, põlvkondlik või sotsiaal-kultuuriline kuuluvus. Tekstisisesed lõngad ja lugeja kujutlusvõime. Lugeja õotused. Lugesimuljed. Lugesimnauding. Lemmikraamat. Lugeja mõjutamine: stereotüübid, argumentatsioon, arhetüübid, koomika.

Tekstikeskne vaatenurk kirjandusele. Proosateksti analüüs ja tõlgendamine. Sõnakunstiteose sisu ja vormivõtted. Narratiiv, jutustamine ja kirjandusteose vaatepunkt. Tekstuaalne autor, jutustaja, tegelane, nende omavahelised suhted. Mina- ja tema-jutustus, sisemonoloog, teadvuse vool.

Tegelase analüüs: bioloogiline, psühholoogiline, sotsiaalne aspekt. Karakter ja tüüp. Tegelase suhe iseendaga, teiste tegelastega ning teda ümbritseva maailmaga. Lugu ja tekst. Süžee ja faabula. Teema, detail, motiiv, sümbol. Moto. Teose miljö, aja- ning ruumikujutus.

Teos kui struktuurne tervik. Kirjandusteose kompositsioon. Teose algus ja lõpp. Sissejuhatus, teema arendus, haripunkt, pööre ja lahendus. Konflikt ja intriig. Puänt. Teose probleemistik (küsimused) ning ideestik (vastused). Põhiidee. Teose stiil. Alltekst kui varjatud tähenduskiht. Allusioon. Paroodia ja travestia.

Tekstikeskne vaatenurk kirjandusele. Luuleteksti analüüs ja tõlgendamine. Lüürika olemus. Lüürika kui sisemine enesevaatlus, tunde või mõtte väljendus, mina avamine. Lüürilise mina vaatepunkt. Lüüriline eneseväljendus ja lüüriline kirjeldus. Luule kui värsskõne. Luuletuse sisu ja vorm (väljendus). Stroof. Refraan. Luuletus kui vormisidusalt väljendatud mõte. Teemaatiline ühtsus ja kontrastipõhimõte.

Luulekeele kujundlikkus. Luule musikaalsus: rütm (värsimõõdud) ning riim (alg- ja lõppriim). Keeleluule. Stilistilised võtted: kõla-, kõne- ja lausekujudid. Piltluule, anagramm. Koomiline stiil luules.

Käsitletavaid mõisteid: allegooria, alltekst, allusioon, anagramm, autobiograafia, eepika, ellips, epiteet, faabula, grotesk, huumor, ironia, isikustamine, kalambuur, keeleluule, kõlasümboolika, luule, lüürika, lüüriline mina, memuaarid, metafoor, metonüümia, miljö, motiiv, moto, narratiiv, omaeluloolisus, paroodia, piltluule, proosa, päevik, refrään, reisikiri, retooriline küsimus, riim, rütm, sarkasm, siire, sisemonoloog, stroof, sümbol, süžee, teema, travestia, vaatepunkt, võrdlus, värsimõõt.

Käsitletavaid autoreid: Ernest Hemingway, Hermann Hesse, Erich Maria Remarque, Jerome David Salinger, Anton Tšehhov, Oscar Wilde, Virginia Woolf jt. August Gailit, Mehis Heinsaar, Juhan Smuul, Anton Hansen Tammsaare, Mats Traat, Friedebert Tuglas, Mati Unt, Peet Vallak, Tõnu Õnnepalu, Artur Alliksaar, Betti Alver, Ernst Enno, Doris Kareva, Ilmar Laaban, Kalju Lepik, Juhan Liiv, Viivi Luik, Paul-Erik Rummo, Hando Runnel, Marie Under, Debora Vaarandi, Juhan Viiding, Henrik Visnapuu jt.

Terviklikult käsitletavat teosed

Õpilane loeb läbi :

- 1) A.Gailit „Nipernaadi“
- 2) Ühe E.Hemingway või E.M.Remarque`i romaani
- 3) E.Wilde „Dorian Grey portree“
- 4) 1 eesti autori luulekogu.

3.10. Valikkursus „Kirjandus ja ühiskond“

Kursuse lühikirjeldus

Sõnakunsti võimalustest avarama ülevaate saamiseks tutvustatakse mõningaid 20. sajandi mõttevoole, millel on oluline roll kirjandusruumi kujundamisel ja mis on mõjutanud nii kirjandusteoste sisu, väljendust kui ka vastuvõttu. Sissevaade võimaldab esitada valitud tekstide näitanalüüset, samuti mõnest mõttevoolust ajendatud tõlgendusvõimaluse lihtsamat rakendamist. Ilukirjandustekstide kõrval tuleb kursuse jooksul lugeda ka õppeteemadega seostuvat esseistikat ning teha võimaluse korral kirjanduslikku uurimistööd.

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) selgitab kirjanduse ja ühiskonna omavahelisi suhteid, nimetades kirjandusteose sündi ja vastuvõttu mõjutavaid tegureid;
- 2) määrab vähemalt kahe kursuses käsitletud autori ja nende teoste koha ajastus, rühmituses või rahvuskirjanduses;
- 3) toob loetud teksti(katkendi)le tuginedes näiteid ühiskonnaolude ja inimese kujutamise kohta, arutleb selle teema ja probleemide ning eetiliste ja esteetiliste väärtuste üle;
- 4) analüüsib kirjandusteost ühest 20. sajandi mõttevoolust lähtudes ning leiab tekstist vastava vaatepunkti kajastusi nii teemade, probleemide kui ka ideede tasandil;
- 5) on lugenud kirjandus- ja kultuuriloolist esseistikat, kirjutab ilukirjandusteose põhjal essee;
- 6) on läbi lugenud vähemalt kolm terviklikku proosa- või draamateost ning ühe eesti autori luuletuskogu ja analüüsinud neid.

Õppesisu

Kirjandus ja ühiskond

Kirjanduse ja ühiskonna omavahelised suhted. Kirjandus kui ühiskonna kajastaja ning peegeldaja. Kirjandusteksti eripära kui ühiskondlike olude peegeldus. Kirjanduse sidumine autori elulooga, selle asetamine ühiskondlik-poliitilistesse raamidesse. Kirjandusteose sündi mõjutavad tegurid. Kirjandusteos kui autori individuaalsuse ja maailmavaate, koolkondliku või rühmitusliku kuuluvuse väljendaja. Kirjandusteose koht ajastus, rühmituses, traditsioonis ja rahvuskirjanduses. Lugeja maitse ning valikud. Kirjanduskaanon. Menu- ja hittkirjandus.

Kirjandus ja poliitika

Poliitika kirjanduse iseloomu ja teemade määrajana. Kirjandus ideoloogia levitamise teenistuses. Sotsialismiajastu kirjandus, nn sotsialistlik realism. Isikukultuslik kirjandus. Autori positsioon ühiskonnas: võimule vastandujad, võimu toetajad, vaikijad. Keelatud autorid: pagulaskirjanikud (Bernard Kangro, Kalju Lepik jt), tõrjutud autorid (Betti Alver, Uku Masing, Artur Alliksaar jt), dissidendid (Aleksandr Solženitsõn, Johnny B. jt). Ideoloogiline tsensuur: keelatud raamatud ja käsikirjad (Albert Kivikas „Nimed marmortahvilil“, Paul-Eerik Rummo „Saatja aadress“ jt). Keelatud teemad: rahvuslus (Hando Runneli luule jt), okupatsioon ja küüditamine (Valev Uibopuu „Keegi ei kuule meid“, Jaan Kruusvall „Pilvede värvid“ jt), metsavendlus (Ene Mihkelson „Katkuhaud“ jt), religioon (Ain Kalmus „Juudas“, Uku Masingu luule jt) jne. Kirjandusteoste varjatud sõnumid. Poliitilise situatsiooni kujutamine ja selle mõju inimesele (Mihhail Bulgakov „Koera süda“, Milan Kundera „Olemise talumatu kergus“, Boris Pasternak „Doktor Živago“). „Kadunud põlvkond“, sõjaromaan (Erich Maria Remarque või Arved Viirlaid „Ristideta hauad“). Düstoopia (George Orwell „1984“ jt). Baltisaksa kultuuri ja kirjanduse kajastusi (Edzard Schaper „Maailma lõpp Hiiumaal“ või Camilla von Stackelberg „Tuulde lennanud lehed“).

Kirjandus ja mõttevoolud

(Süva)psühholoogiline kujutamisaad kirjanduses (William Faulkner jt). Eksistentsialismifilosoofia kirjanduses (Jean-Paul Sartre). Idamaiste usundite vastukajastid läänemaises kirjanduses: zen-budismi ja taoismi mõjud (Hermann Hesse „Siddhartha“, Jaan Kaplinski luule jt). Naisvaatepunkt kirjanduses (Doris Lessing jt). Postkolonialistlik vaatepunkt kirjanduses (Arundhati Roy, Salman Rushdie jt). *New age*'i eluviisi kajastusi ilukirjanduses (Carlos Castañeda „Teekond Ixtlani“ jt).

Esseistika ja arvustus

Essee olemus. Kirjandus- ja kultuurilooline essee. Teema ja kirjutamisviisi valik. Esseemeistreid (Umberto Eco, Stefan Zweig, Jaan Kaplinski, Viivi Luik, Lennart Meri, Hando Runnel jt).

Raamatusarjad: „Eesti mõttelugu“, „Avatud Eesti raamat“ jt. Esseekogumikud: „Eesti mütoloogia“, „Uued mütoloogia“ jt. Kirjanduse uurimise võimalused ja probleemid. Kirjandusteaduse ja –kriitika mõiste ning uurimisobjekt. Kirjandusteose arvustus. Teose sisu- ning keele- ja stiilikeskne arvustus.

Mõisted

Düstopia, eksistentsialism, essee, kirjanduskriitika, kirjandusteadus, menukirjandus, naisvaatepunkt, *new age*, postkolonialism, psühhoanalüüs, sotsialistlik realism, sõjaromaan, zenbudism, taoism, tsensuur, utoopia.

Terviklikult käsitletavat teosed

Õpilane loeb läbi :

- 1) E. Mihkelson „Katkuhaud“
- 2) A. Kivikas „Nimed marmortahvil“
- 3) J. Kruusvall „Pilvede värvid“
- 4) H. Runneli või P.-E. Rummo luulekogu.

Füüsiline õpikeskkond

1. Õppekomplektid (õpikud, töövihikud, õpetajaraamatud) kõigi kursuste tarbeks.
2. Kursuste õppimisel vajalikud tekstikogumikud (lugemikud, valikkogud) ning kirjandusteosed.
3. Kursuste õppimisel vajalikud CD-d (luule ja proosa audioraamatud, eesti luule lauludes, murdeluule, kuuldemängud jms).
4. Kursuste õppimisel vajalikud DVD-d (filmid kirjanikest ja kirjandusüritustest, kirjandusteostel põhinevad filmid ja lavastused).
5. Kättesaadavad on kirjanduse õppimisel vajalikud interaktiivsed õpikeskkonnad ning võrguväljaanded.